

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่อง “ศักยภาพกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการแก้ไขปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งทะเล ตั้งแต่ปากแม่น้ำเพชรบุรี จ.เพชรบุรี ถึงปากแม่น้ำปราณบุรี จ.ประจวบคีรีขันธ์” จำเป็นต้องอาศัยแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาเป็นแนวทางในการตั้งสมมติฐาน กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย ประมวลค่านิยมศักยภาพของประชาชนโดยยึดหลักนิเทศศาสตร์ และการอภิปรายผลการวิจัย รวมถึงข้อเสนอแนะในการวิจัย ผู้วิจัยได้รวบรวมแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ทางสังคม
2. แนวคิดเกี่ยวกับศักยภาพชุมชน
3. แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารและการติดต่อสื่อสาร
4. แนวคิดเกี่ยวกับการเปิดรับข่าวสาร
5. แนวคิดเกี่ยวกับประสิทธิภาพของสื่อมวลชน สื่อบุคคลและสื่อเฉพาะกิจ
6. แนวคิดเกี่ยวกับการแสวงหาข่าวสาร
7. แนวคิดเกี่ยวกับความตระหนัก
8. แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำความคิด
9. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน
10. แนวคิดเกี่ยวกับการกัดเซาะชายฝั่งทะเล
11. แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะทางประชากร
12. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการให้คำจำกัดความในหลายกรณีและหลายความหมายของคำว่า “ชุมชน” ทั้งจากแหล่งอ้างอิง นักวิชาการและนักวิจัยผู้เชี่ยวชาญทางด้านชุมชน เช่น พจนานุกรม Oxford Advanced Learner’s Dictionary of Current English, มาร์ค เอส โฮแมน (Mark S.Homan), ประเวศ วะสีและกาญจนา แก้วเทพ (อ้างในปาริชาติ วลัยเสถียรและคณะ, 2543) ได้ให้ความสำคัญพ้องกันสิ่งหนึ่งนั่นก็คือ “คน” ว่าเป็นองค์ประกอบของความเป็น “ชุมชน” ซึ่งถือว่าเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุดในการพัฒนา นอกจากการพัฒนาแล้ว ชุมชนยังต้องการการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น และ”คน” ก็คือ กลไกสำคัญในการแก้ไขให้ปัญหาต่างๆ ลุล่วงไป

ในการแก้ไขปัญหาของชุมชนมักดำเนินการในรูปของกลุ่มหรือองค์กรชุมชนทั้งที่มีอยู่เดิมหรืออาจจัดตั้งขึ้นมาใหม่เพื่อแก้ไขปัญหา ซึ่งเป็นตัวแทนของชุมชนทำหน้าที่แก้ไขปัญหาต่างๆ การแก้ไขปัญหาโดยระบบกลุ่มมีประสิทธิภาพที่ดีกว่าการแก้ไขปัญหาโดยปัจเจกบุคคลตามลำพัง เพราะกลุ่มจะให้หนทางแก้ไขปัญหาคือและหลากหลายกว่า (ภูษา ศรีวิลาศ, 2539) อย่างไรก็ตาม กลุ่มหรือองค์กรชุมชนก็คือ “คน” ที่อาศัยอยู่ในชุมชนที่มีปัญหาเหล่านั้น ซึ่งการดำเนินการแก้ไขปัญหาให้สำเร็จได้ “คน” ในชุมชนต้องมีศักยภาพในการแก้ไขปัญหา เพราะเมื่อชุมชนมี “คน” ที่มีศักยภาพแล้วก็จะส่งผลให้ชุมชนมีศักยภาพในทุกด้านนั่นเอง

ในพื้นที่ชายฝั่งตั้งแต่ปากแม่น้ำเพชรบุรี จ.เพชรบุรี ถึงปากแม่น้ำปราณบุรี จ.ประจวบคีรีขันธ์ มีปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งทะเลอย่างรุนแรงและเป็นระยะเวลายาวนาน ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่ที่ตั้งของชุมชนที่อาศัยอยู่ตามแนวชายฝั่ง ดังนั้นจึงมีความจำเป็นในการดำเนินการแก้ไขปัญหา โดยมีหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนเป็นผู้รับผิดชอบ อย่างไรก็ตาม จากข้างต้นที่ได้กล่าวถึง “คน” หรือ “ประชาชน” ซึ่งเป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งของชุมชน ที่สำคัญในการแก้ไขปัญหา และต้องมีศักยภาพในการแก้ไขปัญหาด้วย ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษา “ศักยภาพกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการแก้ไขปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งทะเล ตั้งแต่ปากแม่น้ำเพชรบุรี จ.เพชรบุรี ถึงปากแม่น้ำปราณบุรี จ.ประจวบคีรีขันธ์” โดยได้ค้นคว้าแนวคิดที่เกี่ยวกับการศึกษา ดังนี้

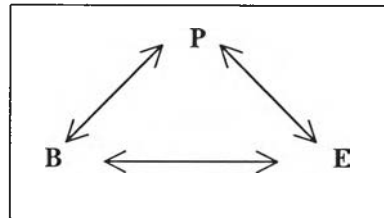
อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยไม่พบข้อเขียนทางวิชาการศึกษาถึงศักยภาพของประชาชนโดยตรง แต่พบวรรณกรรมเกี่ยวกับ การเรียนรู้สังคมของบันดูรา (Bandura, 1977) ในเรื่องศักยภาพเฉพาะตน, ศักยภาพชุมชน, การเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนและกระบวนการเสริมสร้างการเรียนรู้ทางสังคม ซึ่งสามารถนำมาใช้อธิบายศักยภาพของประชาชนได้

แนวความคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ทางสังคม

บันดูรา (Bandura, 1977) มีแนวคิดที่ว่า พฤติกรรมของบุคคลเกิดจากปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดการตัดสินใจ 3 ประการ ได้แก่

1. พฤติกรรมซึ่งเป็นผลสืบเนื่องจากพฤติกรรมเดิมและพฤติกรรมปัจจุบัน (B)
2. องค์ประกอบทางสรีระร่างกาย พันธุกรรมของบุคคล (P) และ
3. สภาวะแวดล้อมทั้งทางสังคมและธรรมชาติ (E)

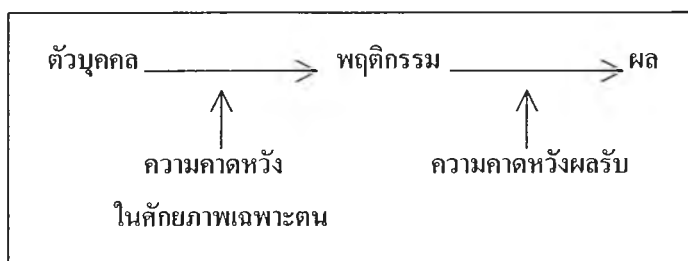
ปัจจัยทั้ง 3 นี้ จะมีปฏิริยาโต้ตอบซึ่งกันและกันและมีอิทธิพลสัมพันธ์กัน (Reciprocal Determinism) ดังภาพ

ดังนั้น บันดูว่า จึงเชื่อว่า บุคคลสามารถเรียนรู้สิ่งต่างๆ และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้ถ้าสามารถสร้างศักยภาพเฉพาะตน (Self-efficacy) ในบุคคลนั้นๆ

บันดูว่าได้กำหนดบทบาทของศักยภาพเฉพาะตน (Self-efficacy) ว่าจะเป็นไปในทิศทางใด ย่อมประกอบด้วยปัจจัยความคาดหวัง 2 ประการ คือ

1. ความคาดหวังศักยภาพในตนที่จะลงมือปฏิบัติ (Efficacy expectation) ได้แก่ การประเมินความพร้อมที่มีอยู่ในตน ทั้งในเรื่องความรู้ความสามารถ สภาวะทางจิตและสภาวะทางสรีระ ว่าจะมีเพียงพอที่จะประกอบการนั้นๆ ให้สำเร็จหรือไม่
2. ความคาดหวังผลที่จะได้รับจากการกระทำ (Outcome expectation) ได้แก่ การประเมินผลตอบแทนจากพฤติกรรมว่า หากกระทำแล้วจะได้ผลอะไรติดตามมา หากประเมินว่าผลตอบแทนจะได้รับผลดี โอกาสจะลงมือกระทำก็สูงตามไปด้วย

ตามแนวความคิดนี้ ปัจจัยความคาดหวังทั้งในเรื่องศักยภาพเฉพาะตนและความคาดหวังผลรับ จะได้รับการประเมินไปพร้อมๆ กัน และมีอิทธิพลต่อการกำหนดพฤติกรรม เริ่มตั้งแต่การแสวงหาพฤติกรรมใหม่ๆ การเลือกพฤติกรรมเพื่อปฏิบัติ การกำหนดปริมาณเวลาหรือแรงงาน ภายในตัวที่จะต้องเข้าไปเพื่อให้ตนบรรลุเป้าหมาย ดังนั้น การกระทำใดๆ ของบุคคลจะปรากฏและ/หรือดำเนินการต่อไปก็ต่อเมื่อบุคคลมีความคาดหวังในศักยภาพเฉพาะตนสูงพอที่จะทำการนั้นๆ สำเร็จ และมีความคาดหวังผลที่จะได้รับว่าคุ้มกับการลงทุนแรงหรือทุนทรัพย์ แต่หากปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งได้รับการประเมินค่าต่ำ โอกาสที่บุคคลที่ลงมือกระทำหรือดำเนินพฤติกรรมนั้นต่อไปก็จะมีน้อย

บันดูร่าได้กล่าวถึงแหล่งและวิธีการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างศักยภาพเฉพาะตน โดยในส่วนของความสำเร็จในงาน (Performance accomplishment) มีกลวิธีหนึ่งที่จะให้ประสบความสำเร็จในงานเพิ่มขึ้น นั่นก็คือ การมีส่วนร่วม (Participating modeling) ซึ่งหมายถึง การให้บุคคลได้มีโอกาสร่วมคิดและปฏิบัติกิจกรรมก่อให้เกิดประสบการณ์สร้างความคุ้นเคยและสร้างความเชื่อมั่นในตน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาในครั้งนี้ ที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างศักยภาพของประชาชนกับการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาการกัดเซาะชายฝั่ง

แนวคิดเกี่ยวกับศักยภาพของชุมชน

มีนักวิชาการได้ให้ความหมาย ความสำคัญและศึกษาศักยภาพของชุมชน รวมทั้งมีแนวคิด ทฤษฎีมองในลักษณะหลากหลายด้วยกัน คือ

สุวิทย์ ธีรศาสตร์ (2533) ได้ให้ความหมายและองค์ประกอบศักยภาพชุมชนว่า หมายถึง จิตความสามารถของชุมชนในอันที่จะตอบสนองความต้องการและแก้ไขสภาพปัญหาของคนส่วนใหญ่ในชุมชน รวมทั้งความสามารถของชุมชนในการประสานความร่วมมือการดำเนินงานกับคนภายนอกชุมชน ขณะเดียวกันก็ดำเนินการแก้ไขปัญหาที่มาจากภายนอกชุมชน ทั้งนี้ด้วยจุดมุ่งหมายเพื่อความปกติสุขในการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชน องค์ประกอบที่ทำให้ชุมชนเกิดศักยภาพในการดำเนินงานใดๆ นั้น ได้แก่ โครงสร้างประชากร ระบบเครือญาติ ทรัพยากรธรรมชาติ ระบบนิเวศน์วิทยา โครงสร้างอำนาจและระบบการปกครอง อาชีพและระบบการผลิต ปัจจัยในการผลิตและระบบความเชื่อ

ภูษา ศรีวิลาส (2539) กล่าวว่า ประชาชนในชุมชนจำเป็นต้องมีความสนใจชุมชนว่ามีปัญหาอะไรเกิดขึ้น อะไรคือสาเหตุของปัญหา แนวทางการแก้ไขเพื่อให้ปัญหานั้นคลี่คลาย และมีการรวมตัวกันเพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวม นั่นก็คือ ศักยภาพของชุมชนเป็นการเพิ่มพลังความรู้ของชาวบ้านในการจัดลำดับความสำคัญของปัญหา การมองเห็นสาเหตุหลัก สาเหตุรอง สาเหตุร่วม การตรวจสอบสาเหตุที่แท้จริง รวมทั้งตรวจสอบการวิเคราะห์ของตนเองกับคนอื่นๆ ในชุมชน เป็นพื้นฐานของชุมชนที่มีศักยภาพในการที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาชุมชน ชุมชนจะเป็นผู้ค้นหาปัญหาวิเคราะห์สาเหตุ ซึ่งจะทำให้ชุมชนเกิดความเข้าใจในความสัมพันธ์ต่างๆ ของข้อเท็จจริงในสถานการณ์นั้น และตระหนักถึงความสำคัญของปัญหา

โกลด์ ซอบชินชม (2540) ได้เสนอแนะยุทธศาสตร์การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน เพื่อเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาชนบทให้เกิดความก้าวหน้าและยั่งยืน คือ

1. ด้านการพัฒนาศักยภาพขององค์กรชุมชน โดยส่งเสริมการรวมตัวเป็นองค์กรชุมชน และให้มีการดำเนินงานอย่างมีศักยภาพเข้มแข็งและมีเครือข่ายเชื่อมโยงกันในทุกระดับรัฐและองค์กรพัฒนาภาคเอกชนควรเข้าไปมีบทบาทกระตุ้นและอำนวยความสะดวกเพื่อให้เกิดโอกาสในการรวมกลุ่มโดยความสมัครใจและตามความพร้อมของชุมชน ขณะเดียวกันจะต้องมีการพัฒนาผู้นำชุมชนให้มีขีดความสามารถเป็นที่ยอมรับของชุมชนขึ้นมาด้วย

2. เสริมสร้างความเข้มแข็งทางปัญญาและกระบวนการเรียนรู้แก่คนในชุมชนอย่างต่อเนื่องและทันสมัย เพื่อให้คนในชุมชนมีความรู้ความเข้าใจและตระหนักถึงบทบาท สิทธิหน้าที่ของตนเองและความสำคัญของการรวมกลุ่มเป็นองค์กรชุมชน รวมทั้งรู้จักวิธีแก้ไขปัญหาข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในชุมชนและบริหารจัดการให้องค์กรชุมชนเกิดความเข้มแข็ง

3. สนับสนุนสื่อสารมวลชนและเทคโนโลยีสารสนเทศที่จะเป็นประโยชน์ต่อกระบวนการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ควบคู่ไปกับการส่งเสริมการวิจัย พัฒนาที่จะสร้างองค์ความรู้ไปประยุกต์ใช้กับพื้นที่ ตลอดจนสนับสนุนเวทีแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ขององค์กรชุมชน ประชาชนกับองค์กรภายนอกอย่างต่อเนื่อง

ทั้งนี้ โกลด์ ซอบชินชม (2540) ได้กล่าวถึงแนวทางการส่งเสริมบทบาทชุมชนโดยการสนับสนุนการมีส่วนร่วมของชุมชนและท้องถิ่นในการพัฒนาทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม โดย

1. สร้างความตระหนักและความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ ฟื้นฟูธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการบริหารจัดการ

2. เผยแพร่และให้โอกาสประชาชนได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่จะเกิดขึ้นกับท้องถิ่นจากโครงการพัฒนาของรัฐ รวมทั้งสนับสนุนให้มีการประชาพิจารณ์ตามควรแก่กรณี

3. สนับสนุนให้องค์กรชุมชน เช่น กลุ่มสตรี กลุ่มเยาวชน มีบทบาทในการควบคุมดูแล และแก้ไขด้านสิ่งแวดล้อมของชุมชนเพิ่มขึ้น

ในฐานะสถาบันประเภทหนึ่ง “องค์กรชุมชน” ที่จะดำรงคงอยู่ได้ยาวนาน จำเป็นต้องมีศักยภาพในการพิจารณาปรับเปลี่ยนตนเองเพื่อให้สามารถทำหน้าที่ตอบสนองต่อความต้องการใหม่ๆ ของชุมชนและคนในสังคม รวมทั้งต้องปรับเปลี่ยนตนเองให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไป (กาญจนา แก้วเทพ, 2538)

ธนพรรณ ธานี (อ้างใน ปารีชาติ, 2543) ได้กล่าวว่า ถ้าเริ่มต้นการพัฒนาหรือแก้ไขจากสิ่งที่ชาวบ้านมีอยู่ จากสิ่งที่ต้องการได้ ก็เท่ากับว่าขั้นตอนการพัฒนาแก้ไขปัญหาสำเร็จไปแล้วส่วนหนึ่ง เพราะฉะนั้น คือ ความต้องการของชุมชนโดยแท้จริงซึ่งคนนอกชุมชนจะต้องเชื่อมั่น เคารพในความคิดของประชาชนและระลึกเสมอว่า

1. บุคคลแต่ละคนย่อมมีศักดิ์ศรีและเอกลักษณ์เป็นของตนเอง ดังนั้น นอกจากมีสิทธิอันพึงได้รับการปฏิบัติอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะที่เป็นมนุษย์ผู้หนึ่ง ยังมีสิทธิในการกำหนดวิถีชีวิตในทิศทางที่ตนต้องการ

2. หากได้รับโอกาส บุคคลแต่ละคนย่อมมีความสามารถที่จะเรียนรู้ ปรับเปลี่ยนทัศนคติ การประพฤติ ปฏิบัติและพัฒนาขีดความสามารถในการรับผิดชอบต่อสังคมที่สูงขึ้น

3. บุคคลแต่ละคนมีพลังในความคิดริเริ่ม มีความเป็นผู้นำและมีความคิดใหม่ๆ ซึ่งซ่อนเร้นอยู่ หากได้รับการกระตุ้นและพัฒนา พลังความสามารถเหล่านี้จะเจริญเติบโตและนำออกมาใช้ได้

นอกจากนี้ยังได้อธิบายกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมว่ามีขั้นตอนต่างๆ ดังนี้ (ธนพรรณ ธานี, อ้างใน ปารีชาติ, 2543)

1. ตระหนักรับรู้ปัญหา (Identify Problem) ซึ่งถือว่าเป็นขั้นตอนแรกที่จะแก้ไขปัญหา คือ จะต้องทำให้ประชาชนทราบก่อนว่า มีปัญหาอะไรบ้างและเกิดความตระหนักและเห็นความสำคัญในปัญหานั้น

2. หาทางเลือกในการแก้ไขปัญหา (Explore Alternative) มีขั้นตอนย่อยๆ ในการหาทางเลือกในการแก้ไขปัญหา คือ การวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา เพื่อพิจารณาถึงปัญหาว่ามีสาเหตุมาจากอะไรและอะไรเป็นสาเหตุที่แท้จริงของปัญหานั้น และการพิจารณาหาทางเลือกในการแก้ไขปัญหา โดยพิจารณาว่าปัญหาต่างๆ นั้น มีวิธีการแก้ปัญหาได้ด้วยวิธีการใดและแสวงหาทางเลือกที่หลากหลายและเหมาะสม มีประสิทธิภาพในการแก้ไขปัญหา

3. ตัดสินใจเลือกทางเลือก (Select Appropriate Alternative) เป็นขั้นตอนการตัดสินใจว่าทางเลือกต่างๆ ที่สามารถแก้ไขปัญหานั้น ทางเลือกใดมีความเหมาะสมหรือมีความเป็นไปได้มากที่สุด สำหรับสภาพการณ์ที่เป็นอยู่ในชุมชน ซึ่งจะใช้กระบวนการคิดเป็นและกระบวนการอื่นๆ เข้ามาเป็นแนวทางในการตัดสินใจ

4. เรียนรู้และลงมือปฏิบัติตามทางเลือก (Learning and Implementing) ซึ่งมีขั้นตอนย่อยๆ คือ การวางแผนการดำเนินงาน เป็นการดำเนินแนวทางการดำเนินงานตามทางเลือกที่กำหนดว่าจะต้องทำอะไร มีขั้นตอนอย่างไร ใครเป็นผู้กระทำและดำเนินการตามแผนที่กำหนดไว้ ซึ่งในขณะปฏิบัติงานก็จะได้เรียนรู้วิธีการปฏิบัติและผลที่เกิดขึ้นแต่ละขั้นตอน ที่จะทำให้ผู้ปฏิบัติเกิดการเรียนรู้และเกิดทักษะในการปฏิบัติ

5. การปรับปรุง (Improvement) ในระหว่างการดำเนินงานอาจเกิดปัญหาขึ้นได้ จะต้องมีการปรับปรุงและกระบวนการทำงานให้สามารถดำเนินการไปเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการ

6. การประเมินผล (Evaluation) เป็นการประเมินดูว่า กิจกรรมที่ปฏิบัตินั้นสามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้หรือไม่ ถ้าแก้ไขปัญหาได้เป็นที่พอใจ ก็ถือว่าปัญหาที่ประสบอยู่หมดไป ก็ดำเนินการแก้ไขปัญหาอื่นๆ ต่อไป แต่ถ้าประเมินผลแล้ว ผลที่ออกมาไม่น่าพอใจ ก็ยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ ก็ต้องเริ่มต้นพิจารณา วิเคราะห์ปัญหาและอาจจะต้องหาทางเลือกใหม่

ถ้าประชาชนเอากระบวนการแก้ไขปัญหาไปใช้แก้ไขปัญหาให้กับตนเอง ครอบครัวและชุมชน โดยหาทางเลือกที่เหมาะสมที่จะทำให้ตนเองหรือชุมชน สามารถดำเนินการแก้ไขปัญหาได้เอง ก็จะเป็นแนวทางนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองและชุมชนได้ด้วย

คุณลักษณะขององค์กรชุมชนที่มีศักยภาพและแนวทางการพัฒนาศักยภาพ (บริษัท เทสโก้ จำกัด, 2544)

ประกอบด้วยคุณลักษณะโดยทั่วไปอย่างน้อย 4 ประการ ดังนี้

1. มีการรวมกลุ่มหรือองค์กรเพื่อการจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อม เกษตรกรชุมชน อุตสาหกรรมชุมชน ธุรกิจชุมชน สวัสดิการชุมชน และ/หรือสุขภาพชุมชนอย่างต่อเนื่อง

2. มีประสบการณ์ในการแลกเปลี่ยนความรู้ เรียนรู้ร่วมกันหรือมีการพัฒนาความรู้ใหม่อย่างต่อเนื่อง ผ่านทางเวทีชาวบ้าน เวทีระดับตำบล เวทีระดับจังหวัด มีการศึกษาดูงานพื้นที่ต้นแบบ มีการวิเคราะห์และประสานแผนชุมชน โดยอาจร่วมกับเครือข่าย ชุมชน หรือองค์กรอื่นๆ

3. มีศักยภาพในการพึ่งตนเองในการตัดสินใจใช้ทรัพยากรในชุมชน ตลอดจนมีศักยภาพในการจัดความสัมพันธ์กับองค์กรภายนอกได้อย่างเหมาะสม อาจมีการจัดตั้งกองทุนสมทบ/หมุนเวียนกิจกรรมชุมชนเพื่อให้องค์กรชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ทั้งการวางแผนและการดำเนินกิจกรรม

4. มีความสามารถในการจัดการกับปัญหาต่างๆ ในชุมชน มีกระบวนการทัศน์ วิธีคิดและวิธีปฏิบัติ เป็นแผนชุมชนที่เกิดจากความต้องการ โดยการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลศักยภาพชุมชน การเชื่อมโยงข้อมูลกับความรู้ที่ได้รับจากพื้นที่ต้นแบบในการศึกษาดูงานการสัมมนาเวทีระดับต่างๆ มาใช้ในการจัดการกับปัญหาที่ประชาชนมีบทบาทกำหนดอนาคตของตนเอง วางแผนและดำเนินการแก้ปัญหาและพัฒนาตนเอง

แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารและการติดต่อสื่อสาร

คำขวัญขององค์การอาหารและเกษตร สหประชาชาติ (FAO- Food and Agriculture Organization) ที่ว่า “ปราศจากการสื่อสารก็ไม่มีพัฒนา - Without Communication there can be

no development” (Ceres, 1988 อ้างใน Guy Bessett, 1997) เพียงแค่การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารอย่างเดียวอาจไม่เพียงพอ ประชาชนต้องมีส่วนเกี่ยวข้องในด้านการผลิตและการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารหรือกล่าวได้ว่าต้องมีการติดต่อสื่อสาร

ชุมชนจะมีความเข้มแข็งได้จะต้องมีการปฏิสัมพันธ์และการติดต่อสื่อสารระหว่างสมาชิกในชุมชนอยู่ตลอดเวลา เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร การเรียนรู้ ทัศนคติและร่วมปรึกษาหารือในกลุ่มซึ่งจะทำให้เกิดการร่วมมือกันในชุมชน (โกมล ชอบชื่นชม, 2540)

ความหมายของการสื่อสาร

คำว่า “การสื่อสาร” หรือเรียกในภาษาอังกฤษว่า “Communication” นั้น ได้มีผู้ให้ความหมายไว้ต่างๆ กัน (สุโขทัยธรรมมาธิราช, 2530)

อริสโตเติล (Aristotle) ได้ให้คำจำกัดความของการศึกษาวิชาวาทิลิปี่ (Rhetoric) หรือการสื่อสาร (Communication) ว่าเป็น การแสวงหา “วิธีการชักจูงใจที่พึงมีอยู่ทุกรูปแบบ

ยอร์ช เอ มิลเลอร์ (George A. Miller) “การสื่อสาร หมายถึง การถ่ายทอดข่าวสารจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง”

คาร์ โป โอฟแลนด์ (Carl I. Hovland) และคณะเห็นว่า “การสื่อสาร คือ กระบวนการที่บุคคลหนึ่ง (ผู้ส่งสาร) ส่งสิ่งเร้า (โดยปกติเป็นภาษาพูดหรือภาษาเขียน) เพื่อเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลอื่นๆ (ผู้รับสาร)

เอเวอเรท เอ็ม โรเจอร์ส และเอฟ ฟลอยด์ ชูเมเกอร์ (Everett M. Rogers and F. Floyd Shoemaker) “การสื่อสาร คือ กระบวนการซึ่งสารถูกส่งจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร”

ปรมะ สตะเวทิน “การสื่อสาร คือ กระบวนการของการถ่ายทอดสารจากบุคคลฝ่ายหนึ่งซึ่งเรียกว่าผู้ส่งสารไปยังบุคคลอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งเรียกว่า ผู้รับสาร โดยผ่านสื่อ”

เกศินี จุฑาวิจิตร (2542) “การสื่อสารเป็นกระบวนการที่มีความเคลื่อนไหวและเป็นการกระทำอย่างต่อเนื่องในการส่งและรับสารระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร โดยผ่านสื่อต่างๆ อย่างมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน”

องค์ประกอบของการสื่อสาร (สุโขทัยธรรมมาธิราช, 2530)

การสื่อสารประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญๆ 4 องค์ประกอบ คือ ผู้ส่งสาร สาร สื่อและผู้รับสาร

ผู้ส่งสาร (Sender) หมายความว่า บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ต้องการจะทำการสื่อสาร ความคิด ความรู้สึก ความต้องการ ข่าวสารและวัตถุประสงค์ของตน ดังนั้น ผู้ส่งสารจึงอาจเป็นใครๆ เดียว

คนหลายคน เช่น กลุ่มนักเรียน กลุ่มผู้ถูกเวนคืน ที่ดิน หรืออาจเป็นสถาบัน เช่น พรรคการเมือง บริษัท รัฐบาล หน่วยงานราชการก็ได้

สาร (Message) หมายความว่า ผลผลิตของผู้ส่งสารที่ถ่ายทอดความคิด ความรู้สึก ความต้องการ ข่าวสารและวัตถุประสงค์ของตนที่ปรากฏออกมาในรูปของรหัส เช่น เมื่อเราพูด สารก็คือถ้อยคำที่เราพูด เมื่อเราเขียน สารก็คือตัวหนังสือที่เราเขียนเป็นคำเป็นประโยค เมื่อเราแสดงกริยาทำทาง สารก็ปรากฏอยู่ในกริยาทำทางที่เราแสดงออกมา เมื่อเราอ่านหนังสือพิมพ์ สารก็คือ ข่าว ข้อความและภาพ ที่ปรากฏในหน้าหนังสือพิมพ์

สื่อ (Channel) หมายความว่า สิ่งที่น่าหรือถ่ายทอดสารของผู้รับสาร เช่น เมื่อเราพูด สื่อก็คือคลื่นเสียงในอากาศ เมื่อเราอ่านหนังสือพิมพ์ คลื่นแสงในอากาศและกระดาษหนังสือพิมพ์เป็นสื่อ เมื่อเราดูวิทยุโทรทัศน์ สื่อก็คือ คลื่นแสง คลื่นเสียงและจอวิทยุโทรทัศน์

ผู้รับสาร (Receiver) หมายความว่า บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่รับสารของผู้ส่งสาร ดังนั้น ผู้รับสารจึงอาจเป็นคนๆ เดียว คนหลายคน เช่น กลุ่มผู้ฟังความอภิปราย มวลชน หรืออาจเป็นสถาบัน เช่น บริษัท องค์กร พรรคการเมือง เป็นต้น

องค์ประกอบทั้ง 4 องค์ประกอบนี้ มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน อย่างใกล้ชิด มีผลกระทบซึ่งกันและกัน รวมทั้งมีผลต่อการสื่อสารด้วย ดังนั้น หากผู้ส่งสารมีประสิทธิภาพ แต่สื่อและผู้รับสารด้อยประสิทธิภาพก็จะทำให้ประสิทธิผลของการสื่อสารด้อยลงไป ในทำนองเดียวกัน หากผู้ส่งสารด้อยประสิทธิภาพ หากสารไม่ชัดเจน แม้จะมีสื่อและผู้รับสารที่มีประสิทธิภาพ การสื่อสารก็ยังคงด้อยประสิทธิภาพเช่นกัน และยิ่งหากทั้งผู้ส่งสาร สาร สื่อและผู้รับสารด้อยประสิทธิภาพด้วยแล้ว การสื่อสารก็มีโอกาสที่จะประสบผลสำเร็จน้อยที่สุด การสื่อสารจะมีประสิทธิผลมากที่สุด ก็ต่อเมื่อองค์ประกอบทุกองค์ประกอบมีประสิทธิภาพสูงที่สุด

วัตถุประสงค์ของการสื่อสาร (เกสินี จุฑาวิจิตร, 2542)

ในการสื่อสารครั้งหนึ่งๆ ทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสาร ต่างก็มีวัตถุประสงค์ในการสื่อสาร โดยทั่วไปสามารถจำแนกวัตถุประสงค์ของการสื่อสารได้ดังนี้

1. เพื่อแจ้งให้ทราบ (To Inform)

เป็นวัตถุประสงค์ที่ผู้ส่งสารต้องการเผยแพร่หรือบอกกล่าวเรื่องราวเหตุการณ์ต่างๆ กิจกรรม นโยบาย ความเคลื่อนไหว ฯลฯ ของตนเองหรือหน่วยงานให้ผู้รับสารได้ทราบ ผู้รับสารก็มีความประสงค์ที่จะได้รับทราบข่าวสาร เพื่อนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน หรือเป็นข้อมูลสำหรับการตัดสินใจ

2. เพื่อให้ความรู้ (To Educate)

เป็นวัตถุประสงค์ที่ผู้ส่งสารต้องการให้ผู้รับสารได้เรียนรู้ และเกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้งมาก

กว่าการได้รับทราบ เช่น การเรียนรู้วิธีการจัดหน้าหนังสือ การเรียนรู้วิธีประดิษฐ์ดอกไม้แห้ง เป็นต้น ผู้รับสารก็มีความประสงค์ที่จะเรียนรู้และศึกษา

3. เพื่อโน้มน้าวใจ (To Persuade)

เป็นวัตถุประสงค์ที่ผู้ส่งสารต้องการให้ผู้รับสารเกิดความรู้สึกชอบใจ สนใจหรือคล้อยตาม สนับสนุนและต้องการที่จะปฏิบัติตาม ส่วนผู้รับสารทำการสื่อสารก็เพื่อต้องการที่จะได้ข้อมูล สำหรับการตัดสินใจ การสื่อสารที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการโน้มน้าวใจหรือชักจูงใจ ได้แก่ การโฆษณาและเพื่อการประชาสัมพันธ์ เป็นต้น

4. เพื่อความบันเทิง (To Entertain)

เป็นวัตถุประสงค์ที่ผู้ส่งสารต้องการให้ผู้รับสารเกิดความพึงพอใจ สนุกสนาน ในส่วนผู้รับสารเองก็ต้องการได้รับความพอใจ เพลิดเพลินใจหรือสนุกสนาน

แม้ว่าการสื่อสารครั้งหนึ่งๆ ทั้งสองฝ่ายต่างก็มีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน แต่ทั้งนี้ก็ได้หมายความว่า ทั้งสองฝ่ายจะต้องมีวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งเพียงอย่างเดียว เช่น ในการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวหรือชักจูงใจ ผู้ส่งสารอาจจะต้องการสร้างสารเพื่อชักจูงใจ ในขณะที่เดียวกันก็ต้องการให้ผู้รับสารได้รับความบันเทิงด้วย

การติดต่อสื่อสารนั้นมีวัตถุประสงค์โดยทั่วไปเพื่อให้ข้อมูลข่าวสาร, เพื่อรับรู้ข่าวสาร, เพื่อชักจูงความคิดของผู้รับสารให้คล้อยตาม, เพื่อสร้างสัมพันธภาพ, เพื่อสร้างความเข้าใจอันดีกันและเพื่อความสนุกสนานหรือสร้างบรรยากาศ (รัชนี ศุภจินทร์รัตน์, 2531)

โรเจอร์ส (Rogers, 1973) ได้ระบุถึงความสัมพันธ์ระหว่างการรับของใหม่กับกระบวนการติดต่อสื่อสารไว้ว่า การที่บุคคลจะมีการรับของใหม่นั้นขึ้นอยู่กับกระบวนการติดต่อสื่อสารซึ่งได้แก่ ช่องทางการสื่อสารและปัจจัยที่เกี่ยวกับลักษณะส่วนตัว ดังนี้

1. ปัจจัยเกี่ยวกับลักษณะส่วนตัว ได้แก่ อายุของบุคคล สถานภาพทางสังคม ฐานะทางเศรษฐกิจซึ่งรวมถึงรายได้ ขนาดที่ดินการถือครองที่ดินและความสามารถเฉพาะอย่าง ซึ่งรวมถึงระดับการศึกษาด้วย

2. ช่องทางการสื่อสาร ความรู้หรือกระบวนการติดต่อสื่อสาร ซึ่งประกอบด้วยผู้ส่งสารหรือแหล่งกำเนิดสาร สาร ช่องทางการสื่อสารและผู้รับสาร สำหรับช่องทางการสื่อสาร เป็นวิธีการที่ผู้ส่งข่าวสารไปยังผู้รับสาร ซึ่งแยกได้ 2 ลักษณะ คือ

- ช่องทางสื่อสารมวลชน (Mass Media Channels) เป็นวิถีทางในการถ่ายทอดข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับสื่อมวลชน เช่น หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วารสาร หรือสิ่งตีพิมพ์อื่นๆ เช่น ภาพยนตร์ วิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น

- ช่องทางสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Channels) เป็นการติดต่อระหว่างบุคคลเพื่อถ่ายทอดข่าวสารระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร

การติดต่อสื่อสารสามารถเพิ่มพูนความรู้ ความเข้าใจ ส่งผลให้บุคคลมีการปรับเปลี่ยนทัศนคติ เกิดความตระหนัก อันจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนมากขึ้น (สุเมธ ทรายแก้ว, 2536)

โรเบิร์ตส์ (Roberts, 1979) ที่กล่าวว่า “องค์ประกอบหนึ่งที่บ่งบอกความเป็นชุมชนได้ คือ การสื่อสารอันได้แก่ ความสามารถของประชาชนในการสื่อสารกับผู้อื่น หากปราศจากการสื่อสารก็จะทำให้ประชาชนไม่สามารถพัฒนาไปสู่เป้าหมายได้”

ข้อมูลข่าวสารเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอในการปรับเปลี่ยนทัศนคติหรือพฤติกรรมได้ หรือสร้างการเปลี่ยนแปลงไปตามกระบวนการพัฒนาได้ ต้องเปิดโอกาสให้มีการถกเถียง อภิปรายแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารที่มีอยู่และนำข่าวสารใหม่ๆ เข้ามาในกระบวนการด้วย เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ทัศนคติที่แตกต่างกันโดยใช้เหตุและผล เพื่อให้กระบวนการสื่อสารที่ประชาชนสามารถตระหนักในสิ่งที่กำลังคิดและกระทำอยู่ ซึ่งข่าวสารที่ได้รับมาต้องมีการประเมินข่าวสารด้วยตนเอง เพื่อให้เห็นสิ่งที่แตกต่างและดำเนินการตัดสินใจใดๆ ได้ด้วยตนเอง ซึ่งข้อมูลข่าวสารนับได้ว่าเป็นส่วนประกอบหลักในการทำให้การมีส่วนร่วมเกิดขึ้นได้ (Bessette, 1997)

ในการศึกษาศักยภาพของประชาชนในเรื่องการติดต่อสื่อสารของประชาชน เพื่อให้ทราบถึงความสามารถของประชาชนในการขอความช่วยเหลือต่อบุคคลต่างๆ ทั้งจากภายนอกชุมชนและภายในชุมชนในการแก้ไขปัญหาการกีดเซาะชายฝั่ง

แนวคิดการเปิดรับข่าวสาร

ข่าวสารเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับมนุษย์ในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในสังคมปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งใช้ในการประกอบการตัดสินใจ เมื่อเกิดความไม่แน่ใจเรื่องใดเรื่องหนึ่งมากเท่าใด มนุษย์ย่อมมีการเปิดรับข่าวสารมากขึ้น

แซมมวล แอล เบคเกอร์ (Samuel L. Becker) ได้ให้ความหมายของการเปิดรับข่าวสารโดยจำแนกตามพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารไว้ดังนี้

1. การแสวงหาข้อมูล (Information Seeking) หมายถึง บุคคลจะแสวงหาข้อมูลเมื่อต้องการให้มีความคล้ายคลึงกับบุคคลอื่นๆ ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือเรื่องทั่วไป
2. การเปิดรับข้อมูล (Information Receptivity) หมายถึง บุคคลจะเปิดรับข่าวสารเพื่อต้องการทราบข้อมูลที่ตนเองสนใจ ใคร่รู้ เช่น เปิดดูโทรทัศน์เฉพาะรายการที่ตนสนใจ หรือมีผู้แนะนำมาหรืออ่านหนังสือพิมพ์ขณะดูโทรทัศน์ หากมีข้อมูลข่าวสารที่มีความสำคัญเกี่ยวข้องกับตนเอง ก็จะให้ความสนใจใฝ่ อ่านหรือดูเป็นพิเศษ
3. การเปิดรับประสบการณ์ (Experience Receptivity) หมายถึง บุคคลจะเปิดรับข่าวสารเพราะต้องการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือเพื่อผ่อนคลายอารมณ์

กระบวนการเลือกสรรเปรียบเสมือนเครื่องกรอง (Filter) ข่าวสารในการรับรู้ของมนุษย์เรา ซึ่งประกอบด้วยการกลั่นกรอง 3 ชั้น ดังนี้ (Klapper, 1960)

1. การเลือกเปิดรับหรือเลือกสนใจ (Selective Exposure or Selective Attention)

หมายถึง แนวโน้มที่ผู้รับสารจะเลือกสนใจหรือเปิดรับข่าวสารจากแหล่งหนึ่งแหล่งใดที่มีอยู่ด้วยกันหลายแหล่ง การเลือกเปิดรับนี้ พบว่า การเลือกเปิดรับข่าวสารมีความสัมพันธ์กับปัจจัยที่เกี่ยวข้องหลายประการ นอกจากทัศนคติดั้งเดิมที่เป็นตัวกำหนดในการเลือกเปิดรับข่าวสารแล้ว ยังมีปัจจัยทางด้านสังคม จิตใจและลักษณะส่วนบุคคลอีกมากมายหลายประการ ได้แก่ สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม ความเชื่อ อุดมการณ์ ลัทธินิยม ศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม ประสบการณ์ ฯลฯ

2. การเลือกรับรู้หรือตีความ (Selective Perception or Selective Interpretation)

เป็นกระบวนการกลั่นกรองชั้นต่อมา เมื่อบุคคลเลือกเปิดรับข่าวสารจากแหล่งหนึ่งแหล่งใดแล้ว ก็เชื่อว่าข่าวสารนั้นจะถูกรับรู้เป็นไปตามเจตนาธรรมณ์ของผู้รับสารทั้งหมด ผู้รับสารแต่ละคนอาจจะตีความหมายข่าวสารชั้นเดียวกันที่ส่งผ่านสื่อมวลชนไม่ตรงกัน

3. กระบวนการเลือกจดจำ (Selective Retention)

เป็นแนวโน้มในการเลือกจดจำข่าวสารเฉพาะส่วนที่ตรงกับความสนใจความต้องการ ทัศนคติ ฯลฯ ของตนเอง และมักจะลืมในส่วนที่ตนเองไม่สนใจหรือไม่เห็นด้วยได้ง่ายกว่า

ชาร์ลส เค แอตคิน (Charles K. Atkin, 1973) ได้กล่าวว่าบุคคลที่เปิดรับข่าวสารมากย่อมมีหูตากว้างไกล มีความรู้ความเข้าใจในสภาพแวดล้อมและเป็นคนทันสมัย ทันทกว่าบุคคลที่เปิดรับข่าวสารน้อย

พฤติกรรมการสื่อสารของบุคคลเกิดขึ้นในลักษณะต่างๆ กันนั้นมีปัจจัยที่เป็นตัวกำหนด 3 ประการ คือ (ขวัญเรือน กิติวัฒน์, 2529)

1. ปัจจัยด้านบุคลิกภาพและจิตวิทยาส่วนบุคคล มีแนวความคิดว่าคนเราแต่ละคนมีความแตกต่างเฉพาะตัวบุคคลอย่างมากในด้านโครงสร้างทางจิตวิทยาส่วนบุคคล ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากลักษณะการอบรมเลี้ยงดูที่ต่างกัน การดำรงชีวิตในสภาพแวดล้อมทางสังคมที่ไม่เหมือนกัน ฯลฯ ซึ่งส่งผลกระทบต่อไปถึงระดับสติปัญญา ความคิด ทักษะคิด ตลอดจนกระบวนการทางจิตใจในแง่ของการรับรู้ การสนใจ กล่าวคือ คนเราจะสร้างรูปแบบความคิดเห็น ความเชื่อ ทักษะคิด รวมทั้งค่านิยม ขึ้นมาภายในตัวเองประกอบเป็นบุคลิกภาพส่วนบุคคล ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการกำหนดรูปแบบพฤติกรรมและการสื่อสาร โดยเฉพาะในแง่ของการเลือกเปิดรับ การเลือกรับรู้และการเลือกจดจำ

2. ปัจจัยด้านสภาพความสัมพันธ์ทางสังคม เนื่องจากคนเรามักจะยึดติดกับกลุ่มสังคมที่ตนสังกัดอยู่เป็นกลุ่มอ้างอิง (Reference Group) ในการตัดสินใจที่จะแสดงออกซึ่งพฤติกรรมใดๆ ก็ตาม นั่นคือ มักจะคล้อยตามกลุ่มในแง่ความคิด ทักษะคิดและพฤติกรรมเพื่อให้เป็นที่ยอมรับของกลุ่ม

3. ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมนอกระบบการสื่อสาร จากแนวคิดที่ว่า ปัจเจกบุคคลมักจะรวมกันเป็นกลุ่มทางสังคมและนำเอาลักษณะพื้นฐานบางประการของแต่ละบุคคลที่เหมือนกันมาจัดเข้าไว้เป็นกลุ่ม ลักษณะพื้นฐานดังกล่าว ได้แก่ เพศ อาชีพ ระดับการศึกษา รายได้ ฯลฯ บุคคลที่อยู่ในกลุ่มเดียวกันย่อมจะรับเนื้อหาของการสื่อสารที่คล้ายคลึงกันและย่อมจะมีการตอบสนองต่อเนื้อหาไม่แตกต่างกัน โดยเฉพาะปัจจัยด้านบุคลิกภาพและจิตวิทยาส่วนบุคคลจัดว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเปิดรับข่าวสารของบุคคล

พฤติกรรมของผู้รับสารในการเปิดรับข่าวสารจากสื่อมวลชน ผู้รับสารจะมีกระบวนการเลือกรับรู้ข่าวสารที่แตกต่างกันไปตามประสบการณ์ ตามความต้องการ ตามความเชื่อ ตามทักษะคิด ตามความรู้สึกรู้สึกนึกคิดที่ไม่เหมือนกัน

ชเรมม์ (Shramm, 1973) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบในด้านต่างๆ ของการเลือกเปิดรับสารของผู้รับสาร ดังต่อไปนี้

1. การประเมินสาระประโยชน์ของข่าวสาร เนื่องจากผู้รับสารแสวงหาข่าวสารเพื่อสนองจุดประสงค์ของตนอย่างใดอย่างหนึ่ง การประเมินสาระประโยชน์ของข่าวสารจึงช่วยให้ผู้รับสารได้เรียนรู้ว่า ข่าวสารมีประโยชน์ที่แตกต่างกัน จึงก่อให้เกิดพัฒนาการปรับปรุงอุปนิสัยและรูปแบบการแสวงหาข่าวสาร

2. ประสบการณ์ เนื่องจากผู้รับสารย่อมมีประสบการณ์เกี่ยวกับข่าวสาร วัตถุประสงค์ของ ฯลฯ แตกต่างกันไป ประสบการณ์จึงเป็นตัวแปรที่ทำให้ผู้รับสารแสวงหาข่าวสารต่างกัน

3. ภูมิหลังที่แตกต่างกัน จะทำให้ผู้รับสารมีความสนใจในสื่อที่แตกต่างกัน

4. ความสามารถในการรับสาร ทั้งสภาพร่างกายและจิตใจของคนจะมีส่วนสัมพันธ์กับความสามารถในการรับข่าวสารของบุคคล

5. บุคลิกภาพ เป็นตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับการเปิดรับข่าวสาร ซึ่งมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ การโน้มน้าวใจและพฤติกรรมของผู้รับสาร

6. การศึกษาและสภาพสังคม นับเป็นองค์ประกอบพื้นฐานที่ก่อให้เกิดประสบการณ์ขึ้นในตัวบุคคลและเป็นตัวชี้พฤติกรรมการสื่อสารของบุคคลนั้น ทั้งการเลือกรับสื่อและการเลือกเนื้อหาของข่าวสาร

7. อารมณ์ สภาพทางอารมณ์ของผู้รับสารแต่ละคนเป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้ผู้รับสารเข้าใจความหมายของข่าวสาร หรืออาจเป็นอุปสรรคต่อความเข้าใจความหมายในข่าวสารของผู้รับสาร

8. ทัศนคติ ถือเป็นตัวแปรที่กำหนดการรับและการตอบสนองต่อข่าวสารหรือสิ่งเร้าต่างๆ ด้วยการแสดงออกมาทางพฤติกรรมของผู้รับที่มีต่อข่าวสารแต่ละประเภทที่พบ ทัศนคติของผู้รับสารเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ เมื่อทัศนคติเปลี่ยนแปลงไป การรับข่าวสารและการตอบสนองต่อข่าวสารก็จะแตกต่างกันไปด้วย

แมคคอมบส์และเบคเคอร์ (McCombs and Becker, 1979) ได้ให้ความเห็นว่าบุคคลเปิดรับข่าวสารจากสื่อมวลชน เพื่อตอบสนองความต้องการ 4 ประการ คือ

1. เพื่อต้องการรู้เหตุการณ์ (Surveillance) โดยการติดตามความเคลื่อนไหวและสังเกตการณ์สิ่งต่างๆ รอบตัวจากสื่อมวลชน เพื่อจะได้รู้ทันเหตุการณ์ ทันสมัยและรู้ว่าอะไรเป็นสิ่งสำคัญที่ควรรู้

2. เพื่อต้องการช่วยตัดสินใจ (Decision) โดยเฉพาะการตัดสินใจในเรื่องที่เกี่ยวกับชีวิตประจำวัน การเปิดรับข่าวสารทำให้บุคคลสามารถกำหนดความเห็นของตนต่อสภาวะหรือเหตุการณ์ต่างๆ รอบตัวได้

3. เพื่อการพูดคุยสนทนา (Discussion) การเปิดรับข่าวสารจากสื่อมวลชน ทำให้บุคคลมีข้อมูลที่จะนำไปใช้ในการพูดคุยกับผู้อื่นได้

4. เพื่อความต้องการมีส่วนร่วม (Participation) เพื่อรับรู้และมีส่วนร่วมในเหตุการณ์ความเป็นไปต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมและรอบๆ ตัว

แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการเปิดรับข่าวสารเป็นตัววัดศักยภาพของประชาชนตัวหนึ่ง เพื่อให้ทราบถึงความสนใจของประชาชนต่อข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ทั้งจากภายนอกชุมชนและภายในชุมชนและการเสาะหาแหล่งข้อมูลข่าวสาร เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ประชาชนสนใจ

แนวคิดเกี่ยวกับประสิทธิภาพของสื่อมวลชน สื่อบุคคลและสื่อเฉพาะกิจ

สื่อ (Media) คือพาหนะที่นำพาข่าวสารจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร ซึ่งจำแนกได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ คือ สื่อมวลชน (Mass Media) และสื่อบุคคล (Personal Media) (เสถียร เขยประทับ, 2528)

สื่อมวลชน (Mass Media) หมายถึงสื่อที่ทำให้ผู้ส่งสารซึ่งอาจจะเป็นบุคคลเดียวหรือกลุ่มบุคคล สามารถส่งสารไปยังผู้รับสารเป้าหมายจำนวนมากและอยู่กระจัดกระจายได้ในเวลาอันรวดเร็ว โดยผู้รับสารมีความแตกต่างกันในเรื่องคุณลักษณะทางประชากรศาสตร์ และไม่เป็นที่รู้จักของผู้รับสารมีความเป็นสาธารณะ ข่าวสารที่ส่งมีความหลากหลาย

สื่อมวลชนที่ใช้ในการวิจัยนี้ ได้แก่ โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์

สื่อบุคคล (Personal Media)

สื่อบุคคลถือว่ามีความสำคัญในการแก้ไขปัญหา เพราะประชาชนไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้โดยปัจเจกบุคคล จึงต้องมีการติดต่อกับสื่อบุคคลต่างๆ เพื่อขอความช่วยเหลือในการแก้ไขปัญหา

สื่อบุคคล (Human Media หรือ Personal Media) (เกศินี จุฑาวิจิตร, 2542) เป็นสื่อที่ใช้ในการถ่ายทอดข่าวสารความรู้ความเข้าใจและความคิดเห็นต่างๆ ที่มีมาแต่ดั้งเดิมก่อนการใช้สื่อประเภทอื่นๆ สื่อบุคคลในสังคม ประกอบด้วย **สื่อบุคคลภายในท้องถิ่น (Localite)** ได้แก่ ผู้นำความคิดเห็นในท้องถิ่น เช่น ผู้ใหญ่บ้าน ครู พระ แพทย์ ฯลฯ และ **สื่อบุคคลภายนอกท้องถิ่น (Cosmopolite)** ได้แก่ นักพัฒนา หรือพัฒนากร เจ้าหน้าที่ส่งเสริม ผู้เชี่ยวชาญ ฯลฯ (เสถียร เขยประทับ, 2523)

สื่อบุคคลในงานวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ สมาชิกในครอบครัว, เพื่อนบ้าน/เพื่อนร่วมงาน, ผู้นำชุมชนอย่างเป็นทางการ, ผู้นำชุมชนอย่างไม่เป็นทางการ, นักวิชาการและเจ้าหน้าที่องค์กรเอกชน

สื่อเฉพาะกิจ (Specialized Media) คือสื่อที่สร้างขึ้นหรือซื้อหรือเช่าโดยองค์กรใดองค์กรหนึ่งเพื่อใช้ในการสื่อสารหรือการประชาสัมพันธ์ขององค์กรนั้นๆ เฉพาะ สื่อเฉพาะกิจนี้จัดว่าเป็นแขนงหนึ่งของสื่อมวลชน แต่ได้พัฒนาเนื้อหาเพื่อประโยชน์เป็นเรื่องราวๆ ไป ฉะนั้นสื่อเฉพาะกิจนี้โดยทั่วไปมีกลุ่มประชากรที่เป็นเป้าหมายแน่นอน มีการส่งเนื้อหาต่างๆ อันจะเป็นประโยชน์เฉพาะแก่ประชาชนกลุ่มนั้นๆ การผลิตไม่ยุ่งยาก การนำเสนอเนื้อหาเป็นไปอย่างง่ายๆ (สมควร กวียะ, อ่างใน อรวรรณ ปีลันธนโอบาท, 2537)

สื่อเฉพาะกิจในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ เคเบิลท้องถิ่น เสียงตามสาย/หอกระจายข่าว และรถเคลื่อนที่

ประสิทธิภาพของสื่อมวลชน สื่อบุคคลนั้น นักวิชาการด้านการสื่อสารมวลชนส่วนใหญ่เห็นพ้องต้องกันว่า สื่อมวลชนจะมีประสิทธิภาพมากกว่าสื่อบุคคลในแง่ของการให้ข่าวสารแก่คนจำนวนมาก เพื่อก่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างถูกต้อง ส่วนสื่อบุคคลนั้นจะมีประสิทธิภาพมากกว่าในด้านการชักจูงหรือโน้มน้าวใจให้บุคคลมีทัศนคติต่อเรื่องนั้นๆ ตามที่มุ่งหวัง (ขวัญรัชย์, 2541) เช่นเดียวกับเกสตัน (2542) กล่าวว่า สื่อบุคคลเป็นสื่อที่มีบทบาทในด้านการโน้มน้าวและชักจูงใจ ซึ่งต่างจากสื่อมวลชนซึ่งมีบทบาทสำคัญอยู่ที่การให้ข่าวสารหรือความรู้

การเปลี่ยนแปลงสังคมโดยรวม เริ่มมาจากการที่ปัจเจกบุคคลแต่ละคนและสถาบันย่อยๆ ของสังคมจะค่อยๆ เปลี่ยนแปลงตัวเองไปที่ละเล็กทีละน้อย เมื่อคนเกือบทั้งหมดหรือส่วนใหญ่เปลี่ยนแปลงไป สังคมโดยรวมก็เปลี่ยนแปลงตามไปด้วย แน่แน่นอนว่าในการเปลี่ยนแปลงปัจเจกบุคคลนั้น ในสังคมสมัยใหม่นี้กลไกทางสังคมที่มีบทบาทโดดเด่นที่สุดคือสื่อมวลชน (Wilbur Schramm, 1964)

อิทธิพลของการสื่อสารมวลชน

โจเซฟ ที แคลปเปอร์ (Joseph T. Klapper, 1960) กล่าวถึงอิทธิพลของการสื่อสารมวลชนต่อบุคคลในสังคมว่า สื่อมวลชนเป็นได้เพียงแรงเสริมในกระบวนการโน้มน้าวใจต่อความคิดเห็นหรือทัศนคติที่มีอยู่แล้วของการสื่อสารมวลชน มิได้มีอิทธิพลโดยตรงต่อบุคคล จึงต้องอาศัยปัจจัยอื่นๆ ที่นอกเหนือจากการสื่อสารร่วมด้วย จึงจะมีอิทธิพลต่อบุคคลได้ ปัจจัยเหล่านี้ได้แก่ อุปนิสัย กระบวนการเลือกรับสาร บรรทัดฐานกลุ่ม การเผยแพร่ข่าวสารโดยบุคคลหรือผู้นำความคิดเห็น ระบบการปกครองและระบบการสื่อสารมวลชน

เออร์วิน พี เบททิงฮอส (Erwin P. Bettinghaus, 1968) ได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของสื่อมวลชนในสังคมไว้ว่า สื่อมวลชนเป็นเพียงตัวเสริมความเชื่อและทัศนคติที่มีอยู่เดิมให้ฝังแน่นมากกว่าจะเปลี่ยนแปลงทัศนคติอย่างสิ้นเชิง แต่อาจเปลี่ยนแปลงการรับรู้ได้บ้างในขอบเขตจำกัดของประสบการณ์ สิ่งที่สื่อมวลชนเปลี่ยนแปลงได้มากที่สุดคือ อารมณ์ ส่วนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมยังไม่ปรากฏผลจากการวิจัยแน่นอนว่า สื่อมวลชนมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมแต่อย่างใด กิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นนั้นเป็นผลจากการสื่อสารระหว่างบุคคลทั้งสิ้น

คำกล่าวของคาเดียร์ อัลดิน อาห์หมาด (Qadeer Uddin Ahmad) ผู้ว่าการรัฐสินด์ (Sind) แห่งปากีสถาน (อ้างใน MA Bardi, 1991) กล่าวว่า สื่อเป็นสิ่งที่มีความประสิทธิผลมากที่สุดในการสื่อสารมวลชนและเป็นทั้งเครื่องมือในการกระตุ้นให้เกิดความตระหนักของสาธารณชนในเรื่องสิ่งแวดล้อมและปัญหา ซึ่งประชาชนจะมีแนวทางใหม่ในการดำเนินจัดการและเผชิญหน้ากับปัญหานั้น

สำหรับประสิทธิภาพระหว่างสื่อมวลชนและสื่อบุคคล ลาซาร์สเฟลด์และแมนเชล (Lazarsfeld and Manzel, 1968) ให้เหตุผลที่ทำให้การสื่อสารระหว่างบุคคลมีประสิทธิภาพมากกว่าสื่อมวลชน ดังนี้

1. การติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลสามารถจัดการเลือกรับสารของผู้ฟังได้ เนื่องจากการหลีกเลี่ยงการสนทนาหรือรับฟังเป็นไปได้อย่างกว่าการรับฟังข่าวสารจากสื่อมวลชน โดยในการรับข่าวสารจากสื่อมวลชนนั้น ผู้รับสารอาจหลีกเลี่ยงไม่รับฟังเนื้อหาที่ขัดแย้งกับทัศนคติและความเชื่อของตนหรือเรื่องที่ตนไม่สนใจได้ง่าย
2. การติดต่อสื่อสารแบบเผชิญหน้ากันเปิดโอกาสให้ผู้ส่งสารปรับปรุง หรือเปลี่ยนแปลงเนื้อหาที่ใช้ในการสนทนากันได้ในเวลาอันรวดเร็ว หากว่าเนื้อหาที่สนทนานั้นได้รับการต่อต้านจากคู่สนทนา
3. การติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคล มักจะมีลักษณะง่าย เป็นกันเอง จึงง่ายต่อการชักจูงให้คล้อยตาม ผู้รับสารส่วนใหญ่มักจะเชื่อถือในเรื่องข้อตัดสินใจ และความคิดเห็นของผู้ที่ตนเองรู้จักและนับถือมากกว่าบุคคลที่ตนไม่รู้จักมาก่อนแล้วมาติดต่อสื่อสารด้วย

โรเจอร์ส (Roger, 1962) เสนอว่า ถ้าพิจารณาถ่ายทอดแนวคิดใหม่ๆ จากสื่อมวลชนตรงไปยังประชาชนไม่สามารถจะรับประกันผลสำเร็จได้ หากจำเป็นต้องใช้แบบจำลอง 2 จังหวะ (Two-step flow of information) กล่าวคือ ต้องจัดให้ข่าวสารไหลจากสื่อมวลชนไปยังกลุ่มผู้นำความคิดในชุมชน (Opinion Leaders) เป็นจังหวะแรก จากนั้นจึงเป็นการไหลจังหวะที่สองจากกลุ่มผู้นำความคิดไปยังมวลชนอีกทอดหนึ่ง ความจำเป็นที่ต้องใช้แหล่งข่าวสาร 2 ชนิดนั้น ก็เนื่องจากแหล่งข่าวสารแต่ละอย่างต่างทำหน้าที่ได้เฉพาะตัว เช่น สื่อมวลชนจะทำหน้าที่ได้เพียงถ่ายทอดและโน้มน้าวด้วยข้อมูลเท่านั้น หากทว่าในขั้นตอนของการตัดสินใจ ลงมือปฏิบัติหรือการใช้นวัตกรรมนั้นต่อเนืองไปอย่างถาวรยาวนาน จำเป็นต้องอาศัยคำแนะนำและการสนับสนุนจากสื่อบุคคลที่เป็นกลุ่มผู้นำในท้องถิ่นเอง

แคทซ์และลาซาร์สเฟลด์ (Katz and Lazarsfeld, 1955) เห็นพ้องต้องกันว่า การสื่อสารระหว่างบุคคลมีผลต่อ การทำให้ผู้รับสารยอมรับที่จะเปลี่ยนแปลงทัศนคติและยอมรับที่จะให้ความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ มากที่สุด ดังนั้น สื่อบุคคลจึงมีความสำคัญมากกว่าสื่อมวลชนในการ

ชักจูงใจ ส่วนสื่อมวลชนจะมีความสำคัญกว่าสื่อบุคคลในขั้นของการให้ความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องและอาจมีผลบ้างในการสร้างทัศนคติในเรื่องที่บุคคลยังไม่เคยรับรู้มาก่อน

ปัจจัยของสื่อบุคคลที่มีผลต่อการโน้มน้าวใจ

ปัจจัยที่ทำให้สื่อบุคคลในฐานะที่เป็นผู้ส่งสารเหล่านี้ มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมของผู้รับสารเป้าหมาย ได้แก่ ปัจจัยต่างๆ ดังนี้

1. ความน่าเชื่อถือ (Credibility) คือ ระดับของความรู้สึกที่ผู้รับสารรู้สึกว่าคุณส่งสารเป็นที่น่าไว้วางใจ (Trustworthy) และมีความสามารถ (Competent) ถ้าผู้รับสารเป้าหมายมีความรู้สึกว่าคุณพัฒนา หรือผู้นำความคิดเห็นมีความน่าเชื่อถือ ผู้รับสารก็มีแนวโน้มที่จะยอมรับสารจากพวกเขาเหล่านั้น (Middlebrook, 1974, อ้างใน เกศินี, 2542)

2. ความดึงดูดใจ (Attractiveness) ผู้ส่งสารที่มีความดึงดูดใจย่อมกระตุ้นให้ผู้รับสารเกิดความสนใจหรือพึงพอใจในการได้พบเห็นพูดคุย

3. ความคล้ายคลึง (Similarity) สื่อบุคคลหรือผู้ส่งสารที่มีความคล้ายคลึงกับผู้รับสารเป้าหมายในด้านต่างๆ เช่น อายุ เพศ เชื้อชาติ ภาษา การแต่งกาย สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม ฯลฯ จะมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนทัศนคติและความคิดเห็นของผู้รับสาร เพราะความคล้ายคลึงนี้เองจะทำให้เกิดความรู้สึกเข้าใจกัน เห็นอกเห็นใจกันชอบพอและไว้วางใจ

โรเจอร์ส (Rogers, 1978) ได้กล่าวเปรียบเทียบประสิทธิภาพของสื่อมวลชนและสื่อบุคคลว่า ผลการวิจัยต่างๆ พบว่าสื่อมวลชนสามารถเปลี่ยนแปลงการรับรู้ ซึ่งหมายถึง การเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่การสื่อสารระหว่างบุคคลนั้นมีประสิทธิภาพมากกว่าเมื่อวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสารอยู่ที่การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ดังนั้นการสื่อสารมวลชนและการสื่อสารระหว่างบุคคลจึงเป็นสิ่งที่ต้องเกื้อกูลกันและสนับสนุนซึ่งกันและกัน

นอกจากสื่อมวลชนและสื่อบุคคลแล้ว ชรามม์ (Shramm, 1973) ได้กล่าวว่ายังมีสื่ออีกชนิดหนึ่งที่สามารถถ่ายทอดข่าวสารไปยังสื่อมวลชน บุคคลหรือกลุ่มบุคคล สร้างขึ้นเพื่อให้เกิดติดต่อกับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ เรียกว่า สื่อเฉพาะกิจ (Specialized Media)

ประสิทธิภาพของสื่อเฉพาะกิจ

อาดัมส์ (Adams, 1971 อ้างใน เกยูร ชิวหาภาณูจน์, 2541) ได้กล่าวถึงความสำคัญของสื่อเฉพาะกิจไว้ว่า สื่อเฉพาะกิจจัดว่ามีความสำคัญต่อการเผยแพร่ข่าวสารข้อมูล เพราะสื่อเฉพาะกิจเป็นสื่อที่จัดทำขึ้น เพื่อสนับสนุนกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะ การใช้สื่อเฉพาะกิจเป็นการให้ความรู้และข่าวสารที่เป็นเรื่องราวเฉพาะอย่าง โดยมีกลุ่มเป้าหมาย (Target Audience) ที่

กำหนดไว้แน่นอน ตัวอย่างสื่อเฉพาะกิจ ได้แก่ การจัดพิมพ์เอกสาร จุลสาร แผ่นพับ หรือแผ่นปลิว ออกเผยแพร่ ซึ่งอาจจะจัดส่งไปยังกลุ่มเป้าหมายโดยทางไปรษณีย์ (Direct Mail) นอกจากนี้ การปิดโปสเตอร์ตามชุมชนต่างๆ การจัดนิทรรศการ การสาธิต (Demonstration) ก็เป็นการใช้สื่อเฉพาะกิจ ที่มีประสิทธิภาพในการรณรงค์เผยแพร่ประดิษฐ์กรรมแปลกๆ และทันสมัยในสังคมนั้นๆ

เมลวิน แอล เดอเฟลอร์ (Melvin L. DeFleur, 1966) ให้แนวความคิดพื้นฐานเกี่ยวกับอิทธิพลของสื่อต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคล ไว้ 4 ทฤษฎี ดังนี้

1. ทฤษฎีความแตกต่างของแต่ละบุคคล กล่าวว่า โครงสร้างทางบุคลิกภาพ ส่วนบุคคลที่แตกต่างกัน เช่น ทักษะคิด ค่านิยมและความเชื่อ จะมีส่วนสำคัญต่อการกำหนดแบบการรับรู้หรือการเรียนรู้ของมนุษย์เกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นและข่าวสารต่างๆ ที่แตกต่างกัน ตามทฤษฎีนี้ สื่อมวลชนจึงมีอิทธิพลในแง่สร้างการเรียนรู้หรือย้ำในสิ่งที่เขาารู้อยู่แล้ว

2. ทฤษฎีการจัดประเภททางสังคม กล่าวว่าบุคคลในกลุ่มเดียวกันย่อมจะเปิดรับสารและปฏิบัติตามตอบสนองต่อเนื้อหาของข่าวสารที่คล้ายคลึงกัน ทั้งนี้ เนื่องมาจากความใกล้ชิดสนิทสนมผูกพันของกลุ่ม ฉะนั้น สื่อมวลชนจึงมีอิทธิพลต่อกลุ่มคนเหล่านี้ ก็ต่อเมื่อส่งมาในลักษณะที่สอดคล้องกับบรรทัดฐานของกลุ่ม

3. ทฤษฎีความสัมพันธ์ทางสังคม กล่าวว่า ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลภายในกลุ่มแบบไม่เป็นทางการ มีอิทธิพลต่อการสื่อสาร นักสังคมวิทยาชนบทเชื่อว่าเครือข่ายของชาวนามีส่วนสำคัญต่อการตัดสินใจยอมรับหรือไม่ยอมรับการเปลี่ยนแปลงใหม่ๆ และชาวชนบทมีความผูกพันทางสังคมอย่างแน่นแฟ้นกับเพื่อนบ้าน ผู้นำความคิดเห็นในสังคมจะเป็นบุคคลที่มีอิทธิพลต่อการเผยแพร่ข่าวสารและการตัดสินใจยอมรับนวัตกรรมของบุคคลในสังคมนั้น ในกรณีเช่นนี้ สื่อมวลชนจะมีอิทธิพลต่อคนได้ในลักษณะทฤษฎีการสื่อสารสองขั้นตอน (Two-step Flow Theory) ซึ่งต้องอาศัยอิทธิพลของบุคคล (Personal Influence) เข้าร่วมด้วย

4. ทฤษฎีบรรทัดฐานทางสังคม กล่าวว่า พฤติกรรมของบุคคลอาจขึ้นอยู่กับบรรทัดฐานและสภาพแวดล้อมทางสังคม ถ้าสื่อมีเนื้อหาสาระที่สอดคล้องกับบรรทัดฐานทางสังคม สื่อมวลชนอาจเพียงย้ำบรรทัดฐานเดิมและสร้างบรรทัดฐานใหม่เพียงเล็กน้อยเท่านั้น ฉะนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า สื่อมวลชนทำหน้าที่ทางอ้อม 3 ประการ คือ

- 4.1 สื่อมวลชนจะส่งเสริมสนับสนุนหรือยับยั้งบรรทัดฐานของสังคมให้ดำรงอยู่ตลอดไป
- 4.2 สื่อมวลชนสามารถสร้างความรับผิดชอบร่วมกันให้เกิดขึ้นในสังคม
- 4.3 สื่อมวลชนสามารถเปลี่ยนแปลงแบบอย่างการดำเนินชีวิตและพฤติกรรมของบุคคล โดยช่วยให้เกิดพฤติกรรมใหม่ แต่ต้องใช้ระยะเวลา

บุคคล โดยช่วยให้เกิดพฤติกรรมใหม่ แต่ต้องใช้ระยะเวลา

สำหรับแนวคิดเกี่ยวกับประสิทธิภาพของสื่อมวลชน สื่อบุคคลและสื่อเฉพาะกิจนั้น เป็นการศึกษาเพื่อนำมาเสนอแนะเป็นแนวทางในการสื่อสารสู่ประชาชน ในการเสริมสร้างศักยภาพกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการแก้ไขปัญหาการกีดกันชายฝั่ง

แนวคิดเกี่ยวกับการแสวงหาข่าวสาร

การแสวงหาข่าวสารมุ่งศึกษา ความสัมพันธ์ของปัจจัยส่วนบุคคลต่างๆ ที่มีต่อการเลือกบริโภค หรือแสวงหาข่าวสารจากสื่อมวลชน โดยชี้ให้เห็นว่าบุคคลเป็นผู้เลือกใช้สื่อมวลชนเพื่อสนองความพึงพอใจต่างๆ ของตนเอง

ไฟรด์สัน (Friedson, 1950) และ ไรเลย์ และฟลาวเวอร์แมน (Riley and Flowerman, 1951) มีความเห็นว่าแรงจูงใจที่ต้องการเป็นที่ยอมรับของสมาชิกภายในสังคม จะเป็นสิ่งที่ช่วยกำหนดความสนใจในการเปิดรับข่าวสารจากสื่อต่างๆ ก็เพื่อสนองความต้องการของตน ปรากฎการณ์นี้ เมอร์ตัน, ไรท์ และวอบเลส (Merton, Wright and Waples) เรียกว่า “พฤติกรรมในการแสวงหาข่าวสาร” นักวิชาการเหล่านี้มีความเห็นตรงกันว่า ผู้รับข่าวสารจะเลือกรับข่าวสารจากสื่อใดนั้น ย่อมเป็นไปตามบทบาทและสถานภาพในสังคมของผู้รับสารและเหตุผลในการรับข่าวสาร ก็เพื่อนำไปเป็นหัวข้อในการสนทนาซึ่งจะทำให้ผู้รับสารรู้สึกว่าคุณเป็นส่วนหนึ่งของสังคม

วิลเบอร์ ชรามม์ (Wilbur Schramm, 1973) ได้กล่าวถึงหลักทั่วไปของการเลือกรับข่าวสารว่าขึ้นอยู่กับการใช้ความพยายามน้อยที่สุด (Least effort) และผลที่จะได้รับ (Promise of reward) ซึ่งสรุปได้ดังนี้

$$\text{การเลือกรับข่าวสาร} = \frac{\text{ผลประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ (Expectation of Reward)}}{\text{ความพยายามที่ต้องใช้ (Effort Required)}}$$

(Fraction of Selection)

สูตรดังกล่าวนี้ เป็นเพียงหลักการเบื้องต้นหรืออาจเกิดขึ้นเฉพาะการเลือกรับสารบางครั้งเท่านั้น ยังมีสาเหตุอื่นๆ อีกหลายประการ เช่น การมีประสบการณ์ที่แตกต่างกัน ความสามารถในการประเมินสารนั้น ภูมิหลัง สถานภาพ ตลอดจนสถานะทางสังคมและจิตใจของผู้รับสารแต่ละคนด้วย อย่างไรก็ตาม จากสูตรนี้แสดงถึงแนวโน้มที่บุคคลจะเปิดรับข่าวสารที่ใช้ความพยายามน้อย เช่น ข่าวสารที่ใกล้ชิดตัว แสวงหาได้ง่ายและเป็นข่าวสารที่มีประโยชน์กับตัวเอง

ชาร์ลส แอตकिन (Charles Atkin, 1973) กล่าวว่า บุคคลจะเลือกรับข่าวสารใดจากสื่อมวลชนนั้น ขึ้นอยู่กับการคาดคะเนเปรียบเทียบผลรางวัลตอบแทน (Reward Value) กับการลงทุนลงแรง และพันธะผูกพันที่จะตามมา ถ้าผลตอบแทนหรือผลประโยชน์ที่จะได้รับสูงกว่าการลงทุนลงแรง บุคคลย่อมแสวงหาข่าวสารนั้น แต่ถ้าผลประโยชน์ที่ได้รับน้อยกว่าการลงทุนลงแรง บุคคลนั้นก็อาจจะเฉยเมยต่อข่าวสารนั้น ในกรณีที่บุคคลเห็นว่าการรับข่าวสารนั้นจะก่อให้เกิดพันธะผูกพัน เช่น ทำให้เกิดความไม่พอใจ ไม่สบายใจหรือความไม่แน่ใจมากขึ้น ก็อาจจะใช้วิธีหลีกเลี่ยงข่าวสารนั้น

ชาร์ลส แอตकिन ได้ชี้ให้เห็นว่า บุคคลมีความต้องการข่าวสารเพื่อนำเอาไปปรับตัว ยิ่งคนเราเกิดความไม่แน่ใจในเรื่องหนึ่งมากเท่าไร ความต้องการข่าวสารเพื่อนำไปใช้ในการปรับตัวจะยิ่งมากขึ้นเท่านั้น เช่น ประชาชนต้องการทราบแนวทางการแก้ไขปัญหาการกักตุนชายฝั่งทะเล เนื่องจากไม่มั่นใจในความปลอดภัยของทรัพย์สินหรือที่ดิน เป็นต้น ในกรณีเช่นนี้ ประชาชนก็จะแสวงหาข่าวสารจากแหล่งต่างๆ เพื่อที่จะทำให้เกิดความเข้าใจและมั่นใจในการแก้ไขปัญหาการกักตุนชายฝั่งให้หมดไป

ความต้องการข่าวสารนั้นเกิดจากความไม่รู้หรือไม่แน่ใจของบุคคลที่มาจาก

- การมองเห็นความไม่สอดคล้องต้องกันระหว่างระดับความรู้ของบุคคลขณะนั้น กับระดับความต้องการที่อยากจะรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมภายนอก คือ ยังเป็นเรื่องที่สำคัญก็ยิ่งอยากจะมีความรู้ ความเข้าใจสูง
- การมองเห็นความไม่สอดคล้องต้องกันระหว่างความรู้ที่มีอยู่ของบุคคลขณะนั้น กับความรู้ตามเป้าหมายที่ต้องการซึ่งกำหนดโดยระดับความสนใจส่วนบุคคลของบุคคลนั้นต่อสิ่งนั้น

ข่าวสารที่จะลดความไม่รู้ หรือความไม่แน่ใจที่เกี่ยวข้องกับความสนใจภายในส่วนบุคคลต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งและที่เกี่ยวกับความบันเทิง สนุกสนานส่วนตัวนั้น ชาร์ลส แอตकिन เรียกว่า “ข่าวสารที่ให้ความพึงพอใจทันทีในเชิงการบริโภค” ส่วนข่าวสารที่ลดความไม่รู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมภายนอกนั้น ให้ชื่อว่า “ข่าวสารที่ใช้ประโยชน์เป็นเครื่องมือช่วยในการตัดสินใจ ช่วยเพิ่มพูนความรู้ ความคิด และแก้ไขปัญหาต่างๆ”

การเปิดรับข่าวสารของบุคคลนั้น จะเกิดจากการแสวงหาข่าวสารและเลือกรับข่าวสาร ซึ่งวิธีการดังกล่าวนี้ นอกเหนือจากเพื่อสนับสนุนทัศนคติหรือค่านิยมและความเข้าใจที่มีอยู่เดิมแล้ว ยังเป็นการแสวงหาเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ทางอื่นๆ เช่น เพื่อให้มีความรู้ ใช้เป็นแนวทางในการตัดสินใจแก้ปัญหา รวมทั้งเพื่อตอบสนองความสนใจส่วนบุคคล และเพื่อความบันเทิงใจด้วย นอกจากนี้การที่บุคคลใดจะตัดสินใจแสวงหาข่าวสาร เฉยเมยต่อข่าวสารหรือหลีกเลี่ยงการเปิดรับข่าวสาร

นั้น ก็ขึ้นอยู่กับการประเมินเปรียบเทียบถึงความพยายามที่ใช้และผลตอบแทนในการที่จะรับรู้ข่าวสารใดๆ ด้วย

แนวคิดเกี่ยวกับความตระหนัก

การยกระดับจิตสำนึกสาธารณะในท้องถิ่น องค์ประกอบสำคัญของการยกระดับจิตสำนึกสาธารณะของผู้คน คือ ข้อมูลบริบทพื้นที่ที่แสดงถึงสภาพพื้นที่และปัญหา อันจะทำให้ผู้เข้าร่วมเกิดสำนึกรักท้องถิ่นมากขึ้น (สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2542)

คาร์เตอร์ วี กู๊ด (Carter V. Good, 1975) ได้ให้ความหมายว่า ความตระหนัก หมายถึง ความรู้สึกที่แสดงถึงการเกิดความรู้ของบุคคล หรือการที่บุคคลแสดงความรู้สึกรับผิดชอบต่อปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น

เบนจามิน บี โวลแมน (Benjamin B. Wolman, 1973) ได้กล่าวถึงความหมายของความตระหนักไว้ว่า ความตระหนักเป็นภาวะการณ์ที่บุคคลเข้าใจ หรือสำนึกถึงบางสิ่งบางอย่างของเหตุการณ์ ประสบการณ์หรือวัตถุสิ่งของ

แนวความคิดของเบรคเลอร์ (Breckler, 1986 อ้างใน วรรณา เจียรตนศิริกุล, 2531) ได้กล่าวไว้ว่า ความตระหนักเกิดจากทัศนคติที่มีต่อสิ่งเร้า อันได้แก่ บุคคล สถานการณ์ กลุ่มสังคมและสิ่งต่างๆ ที่โน้มน้าว หรือที่จะสนองตอบในทางบวกหรือทางลบเป็นสิ่งที่เกิดจากการเรียนรู้และประสบการณ์

องค์ประกอบที่สำคัญที่ก่อให้เกิดความตระหนัก

1. ความรู้ความเข้าใจ (Cognitive Component) จะเริ่มต้นจากระดับง่าย และมีการพัฒนามากขึ้นตามลำดับ
2. อารมณ์ความรู้สึก (Affective Component) เป็นความรู้สึกด้านทัศนคติ ค่านิยม ความตระหนัก ชอบหรือไม่ชอบ ดีหรือไม่ดี เป็นองค์ประกอบในการประเมินสิ่งเร้าต่างๆ

ประภาเพ็ญ สุวรรณ (2526) กล่าวว่า ความตระหนัก หมายถึง การที่บุคคลถูกคิดได้หรือการเกิดขึ้นในความรู้สึกว่ามีสิ่งหนึ่ง เหตุการณ์หนึ่งหรือสถานการณ์ ซึ่งการรู้สึกว่ามีหรือการได้ถูกคิดสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นในสภาวะจิตใจ แต่ไม่ได้แสดงว่าบุคคลนั้นสามารถจำได้ หรือระลึกได้ถึงลักษณะบางอย่างของสิ่งนั้น

ปัจจัยที่มีผลต่อความตระหนัก

เนื่องจากความตระหนักเป็นสิ่งที่เกิดจากประสบการณ์ต่างๆ ของมนุษย์ที่รวมตัวกันขึ้นและมีความสัมพันธ์ระหว่างประสบการณ์ต่างๆ เหล่านั้นและประเมินค่าสิ่งเหล่านี้ออกมาเป็นความตระหนัก ซึ่งมีความหมายเหมือนกับความสำนึก (Koffka, 1978) ดังนั้นความตระหนักจึงเป็นพฤติกรรมภายในอย่างหนึ่งของมนุษย์ที่แสดงออกถึงสภาวะจิตใจ ที่เกี่ยวกับความรู้สึก ความคิดและความปรารถนาต่างๆ ในลักษณะที่ตื่นตัวต่อบุคคล ต่อหลักการหรือต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งหมายความว่า ระยะเวลาหรือประสบการณ์และสภาพแวดล้อมหรือสิ่งเร้าภายนอกเป็นปัจจัยที่ทำให้บุคคลเกิดความตระหนักขึ้น

การวัดความตระหนัก

ความตระหนัก (Awareness) เป็นพฤติกรรมเกี่ยวกับการรู้สำนึกว่ามีสิ่งนั้นอยู่ (Conscious of Something) จำแนกและรู้จัก (Recognitive) ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่ละเอียดอ่อนเกี่ยวกับด้านความรู้สึกและอารมณ์ ดังนั้น การที่จะทำการวัดและประเมินผล จึงต้องมีหลักการและวิธีการ ตลอดจนเทคนิคเฉพาะ จึงจะวัดความรู้และอารมณ์ดังกล่าวออกมาได้อย่างเที่ยงตรงและเชื่อมั่นได้ เครื่องมือที่ใช้วัดความรู้สึกและอารมณ์นั้น มีหลายประเภทด้วยกัน ซึ่งจะนำมากล่าวไว้ดังนี้ (ชวาล แพรรัดกุล, 2526)

1. วิธีการสัมภาษณ์ (Interview) อาจเป็นการสัมภาษณ์ชนิดที่มีโครงสร้างแน่นอน (Structured Item) โดยสร้างคำถามและมีคำตอบให้เลือกเหมือนกัน กับแบบสอบถามชนิดเลือกตอบ และคำถามจะต้องตั้งไว้ก่อน เรียงลำดับก่อนหลังไว้อย่างดี หรืออาจเป็นแบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Item) ซึ่งเป็นการสัมภาษณ์ที่มีไว้แต่หัวข้อใหญ่ๆ ให้ผู้ตอบมีเสรีภาพในการตอบมาก และคำตอบก็เป็นไปตามโอกาสอันเหมาะสมสัมภาษณ์
2. แบบสอบถาม (Questionnaire) แบบสอบถามอาจเป็นชนิดเปิดหรือปิด หรือแบบผสมระหว่างเปิดกับปิดก็ได้
3. แบบตรวจสอบรายการ (Checklist) เป็นเครื่องมือวัดชนิดที่ให้ตรวจสอบว่าเห็นด้วย-ไม่เห็นด้วย หรือมี-ไม่มีสิ่งที่กำหนดรายการ อาจอยู่ในรูปของการทำเครื่องหมายตอบหรือเลือกว่าใช่-ไม่ใช่ ก็ได้
4. มาตรวัดอันดับคุณภาพ (Rating Scale) เครื่องมือชนิดนี้เหมาะสำหรับวัดอารมณ์และความรู้สึกที่ต้องการทราบความเข้ม (Intensive) ว่ามีมากน้อยเพียงไรในเรื่องนั้น
5. การใช้ความหมายภาษา (Semantic Differential Technique: S.D.) เทคนิคการจัดการโดยใช้ความหมายของภาษาของ ชาร์ลส ออสกู๊ด (Charles E. Osgood) เป็นเครื่องมือที่วัดได้ครอบคลุมมากชนิดหนึ่ง เครื่องมือชนิดนี้จะประกอบด้วยเรื่องซึ่งถือเป็น “สิ่งกัป” และมักจะมีคุณศัพท์ที่

ตรงข้ามกันเป็นคู่ๆ ประกอบสัปดาห์นั้นหลายๆ คู่ แต่ละคู่จะมี 2 ชั่วโมง ช่องว่างระหว่าง 2 ชั่วโมงด้วยตัวเลข ถ้าใกล้ข้างใดมากก็จะมีลักษณะตามคุณสมบัติของชั่วโมงนั้นมาก

คุณสมบัติที่ประกอบเป็น 2 ชั่วโมงนี้ แยกออกเป็น 3 พวกใหญ่ คือ พวกที่เกี่ยวกับการประเมินค่า (Evaluation) พวกที่เกี่ยวกับศักยภาพ (Potential) และพวกที่เกี่ยวกับกิจกรรม (Activity)

การรวมตัวกันทั้งในระดับกลุ่มและเครือข่าย มีจุดหมายที่คล้ายคลึงกัน กล่าวคือ การมารวมกันไม่ว่าจะเป็นระหว่างปัจเจกบุคคลหรือระหว่างกลุ่มต่างก็เกิดจากการมีสำนึก ความสนใจ วัตถุประสงค์หรือเป้าหมายร่วมกัน เช่น เพื่อแก้ไขปัญหา ปกป้องผลประโยชน์ สร้างพลังในการเปลี่ยนแปลงหรือสร้างพลังอำนาจในการต่อรอง (ปารีชาติ วลัยเสถียร, 2543)

สำหรับการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยได้สร้างแบบวัดความตระหนักในปัญหาการกีดเซาะชายฝั่งของประชาชน ในรูปแบบสอบถาม แบบคำถามปลายปิด โดยให้กลุ่มตัวอย่างระบุถึงความตระหนักที่มีต่อข้อความที่เกี่ยวกับปัญหาการกีดเซาะชายฝั่งในชุมชน

ในการศึกษาศักยภาพของประชาชนในการแก้ไขปัญหาการกีดเซาะชายฝั่งในด้านความตระหนัก ผู้วิจัยได้ศึกษาในเรื่อง การรับรู้ปัญหา ระบุปัญหา สาเหตุ แนวทางและผู้รับผิดชอบในการแก้ไขปัญหา ผลกระทบที่เกิดจากปัญหาการกีดเซาะชายฝั่ง ความสามารถในการรวมกลุ่ม

แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำความคิด

พัชนี เขยจรยาและคณะ (2538) กล่าวว่า ผู้นำความคิดเห็น คือบุคคลที่ได้รับความเชื่อถือจากบุคคลอื่นในสังคม ผู้นำความคิดเห็นแจ้งข่าวสาร เสนอความคิดเห็นและการตัดสินใจต่อกลุ่มต่างๆ

ผู้นำความคิดเห็นในเรื่องหนึ่งหรือกิจกรรมหนึ่ง อาจไม่ใช่ผู้นำความคิดเห็นในอีกเรื่องหรืออีกกิจกรรมหนึ่ง

ผู้นำความคิดเห็นจะเป็นเสมือนช่องทางกระจายข่าวสารและสร้างเครือข่ายการสื่อสารในสังคม ซึ่งจะแพร่กระจายข่าวสารผสมผสานความคิดเห็นส่วนตัวไปยังสมาชิกในกลุ่มสังคมนั้น

ประสิทธิภาพของผู้นำความคิดเห็นขึ้นอยู่กับหลายปัจจัย คือ

1. มีความเชื่อถือและมีความสามารถในการเป็นตัวแทนของสมาชิกในกลุ่ม
2. มีความสามารถในการสื่อสารกับผู้อื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสื่อสารแบบซึ่งหน้ากัน

(Face to face communication)

3. มีอำนาจบารมีสามารถให้คุณให้โทษในเรื่องต่างๆ ต่อสมาชิกในสังคมนั้นได้

นอกจากนั้น ผู้นำความคิดเห็นมักจะเป็นผู้มีโอกาสในการรับสื่อมากกว่ามีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมสูงกว่า เป็นผู้มีความสัมพันธ์กับสมาชิกในกลุ่มสังคมมาก เป็นผู้ที่มีความกล้าเสี่ยงและยอมรับการเปลี่ยนแปลงได้ง่าย

ผู้นำความคิดเห็นมี 2 ประเภท คือ

1. ผู้นำความคิดเห็นระดับท้องถิ่น (Local Influential) ได้แก่ ผู้นำความคิดเห็นที่สนใจกับกิจกรรมที่เกี่ยวข้องเฉพาะภายในท้องถิ่นหรือภายในสังคมนั้นเท่านั้น
2. ผู้นำความคิดเห็นระดับกว้างขวาง (Cosmopolitan Influential) ได้แก่ ผู้นำความคิดเห็นที่สนใจต่อกิจกรรมนอกท้องถิ่น หรือนอกสังคมด้วย เช่น กิจกรรมระดับประเทศ หรือระหว่างประเทศ

โรเจอร์สและสเวนนิ่ง (Rogers and Svenning ในเสถียร เชยประทับ, ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์) ให้นิยามความเป็นผู้นำว่าเป็น “ความสามารถในการที่จะอิทธิพลต่อพฤติกรรมของผู้อื่นตามที่ต้องการ” การเป็นผู้นำทางความคิด (Opinion Leadership) เป็นรูปแบบหนึ่งของการเป็นผู้นำที่มีอิทธิพลเหนือความเห็นของบุคคลอื่น ผู้นำความคิดเห็นแต่ละบุคคลอาจเป็นผู้นำความคิดเห็นเฉพาะในเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายๆ เรื่องก็ได้ และคุณลักษณะที่เหมือนกันและคุณลักษณะที่แตกต่างกันของผู้ส่งสารและผู้รับสาร จะมีผลต่อลักษณะการไหลของข่าวสารและประสิทธิผลของการสื่อสาร คือ การที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารมีคุณลักษณะที่เหมือนกัน (Homophily) ในเรื่องค่านิยมการศึกษา สถานะทางสังคม ทัศนคติ หรือที่เรียกว่ามีประสบการณ์ร่วมกัน ฯลฯ จะมีแนวโน้มที่จะทำการสื่อสารซึ่งกันและกัน และการส่งข่าวสารนั้นมักจะประสบผลสำเร็จ ในทางกลับกัน หากผู้ส่งสารและผู้รับสารมีความแตกต่างกัน (Heterophily) คือ มีความชอบ ทัศนคติ ค่านิยม การศึกษา ฯลฯ ในระดับที่แตกต่างกันมากๆ ก็จะไม่ค่อยหรือพยายามหลีกเลี่ยงที่จะสื่อสารกันและเมื่อสื่อสารกันก็มักประสบผลล้มเหลว

คุณลักษณะของผู้นำความคิดเห็น (เสถียร เชยประทับ, ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์)

1. ผู้นำทางความคิดเห็นมักจะเป็นคนภายในท้องถิ่นมีความสัมพันธ์กับกลุ่มของสังคมนั้น

2. มักเป็นผู้ที่มีสถานะทางสังคมสูงกว่าบุคคลอื่น
3. มีการศึกษาในระดับที่ค่อนข้างสูงกว่า
4. เปิดรับสื่อมวลชนมากกว่า
5. เดินทางติดต่อกับสังคมภายนอกท้องถิ่นนั้นมากกว่า
6. เป็นผู้ที่มีแนวโน้มในการยอมรับการเปลี่ยนแปลงในเรื่องต่างๆ ได้ดีและง่ายกว่าบุคคลอื่น

อาจสรุปได้ว่า ผู้นำความคิดเห็นเป็นสื่อบุคคลที่เผยแพร่ข่าวสารไปยังบุคคลอื่นๆ และอาจรับข่าวสารจากบุคคลอื่นๆ ในสังคมและจากสื่อมวลชน ซึ่งผู้นำความคิดเห็นมีทั้งผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ และอาจเป็นผู้นำความคิดเห็นเฉพาะเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายๆ เรื่องก็ได้ ในการศึกษาครั้งนี้ผู้นำความคิดเห็นประกอบด้วย ผู้นำชุมชนอย่างเป็นทางการ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เจ้าหน้าที่เทศบาล เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบล และผู้นำชุมชนอย่างไม่เป็นทางการ เช่น ประธานชุมชน พระ ครู

ผู้นำชุมชนอาจหมายถึง ผู้ที่มีอิทธิพลเหนือผู้อื่น สามารถทำให้ผู้อื่นปฏิบัติตาม ให้ความเคารพนับถือ เกรงใจ เชื่อใจและให้ความช่วยเหลือในการทำงานด้านต่างๆ ในอีกด้านหนึ่ง ผู้นำชุมชนหมายถึงผู้ที่มีภาวะผู้นำ สามารถประสานให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่ผลสำเร็จที่ดี

เมื่อพิจารณาในส่วนของผู้นำ ซึ่งเป็นผู้ที่ประชาชนเลือกและไว้วางใจให้เป็นตัวแทนในการทำกิจกรรม โดยผู้นำเป็นเงื่อนไขสำคัญในการผลักดันให้กิจกรรมพัฒนาชุมชนประสบผลสำเร็จโดยผู้นำจะต้อง (ฉลาดชาย รมิตานนท์, ในทวีทอง หงษ์วิวัฒน์, บรรณาธิการ 2537)

- มีประวัติการทำงานเพื่อส่วนรวม
- มีความจริงใจ/ความตั้งใจในการทำงาน
- ได้รับการยอมรับนับถือจากชาวบ้าน
- มีความสามารถในการกระตุ้นให้ชาวบ้านเห็นถึงปัญหา

ผู้นำจะต้องมีบทบาทและหน้าที่ในการนำให้กลุ่มบุคคล หน่วยงานหรือองค์กรประสบความสำเร็จและเจริญก้าวหน้า ซึ่งเกรียงไกร จงเจริญ (2536) ได้พิจารณากำหนดหน้าที่ที่สำคัญของผู้นำไว้ ดังนี้

1. ทำหน้าที่เป็นผู้แนะแนวทาง (Guide) ผู้นำต้องเป็นผู้ให้คำแนะนำผู้ตาม ในการปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ โดยจะต้องเป็นผู้คอยช่วยเหลือ แก้ไขปัญหาและความต้องการ ซึ่งบุคคลบางคนในกลุ่มอาจจะพอใจกับสถานการณ์ที่เป็นอยู่ และอาจต้องการสิ่งแปลกๆ ใหม่ๆ บ้าง ผู้นำจะเป็นตัวกระตุ้นให้ประชาชนเห็นถึง ความต้องการของเขาและนำทางให้เขารู้จักเลือกความต้องการเหล่านั้น

และจะเป็นผู้คอยให้ข่าวสารและแนะนำผู้ตาม คำแนะนำของผู้นำจะเป็นที่ยอมรับของสมาชิกในกลุ่ม ทั้งนี้เพราะเขาเชื่อในความสามารถของผู้นำ ในการที่จะนำไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้

2. ทำหน้าที่เป็นนักหุนนำสิ่งใหม่ (Initiator) กล่าวคือ ผู้นำต้องมีบทบาทในการริเริ่มทำสิ่งใหม่ซึ่งจะช่วยให้กลุ่มบรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้ ผู้นำต้องเป็นคนแรกที่มองเห็นความต้องการของประชาชนรวมทั้งต้องตระหนักถึงความต้องการ และความริเริ่มกิจกรรมในกลุ่ม ภายหลังจากที่ได้ก่อตั้งกลุ่มแล้ว ผู้นำจะต้องคอยกระตุ้นให้กิจกรรมดำเนินไปสู่เป้าหมายซึ่งจะต้องทำด้วยความรอบคอบ ด้วยความรู้ที่มีอยู่และมองเห็นการณ์ไกล หน้าที่ของผู้นำในลักษณะนี้อาจจะวัดได้ด้วยการสังเกตการปฏิบัติของเขา ในการริเริ่มความคิดใหม่มีมากน้อยครั้งเท่าใด

3. ทำหน้าที่เป็นผู้จัดกิจกรรมของกลุ่ม ผู้นำจะมีหน้าที่ในการก่อตั้ง สนับสนุนและรักษาให้กลุ่มคงอยู่ถาวรตลอดไปมากกว่าสมาชิกคนอื่นๆ ในกลุ่ม เช่น เป็นผู้สร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกภายในกลุ่ม ให้การสนับสนุนกิจกรรมต่างๆ ของสมาชิก เป็นตัวกลางในการแก้ไขข้อขัดแย้งระหว่างสมาชิก เป็นผู้ให้รางวัลหรือลงโทษแก่สมาชิกและเป็นผู้ประสานงานกับสมาชิกเพื่อทำงานดำเนินไปด้วยความราบรื่น หน้าที่ของผู้นำในลักษณะนี้จะช่วยทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการคงไว้ซึ่งความมั่นคงของกลุ่มและเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของกลุ่ม

4. ทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์ ผู้นำจะเป็นผู้ที่มีความเห็นอกเห็นใจผู้ตามและอุทิศตนในการทำงานกลุ่ม เมื่อผู้นำได้กระทำดังนี้ ก็จะเป็นที่ชื่นชอบของบรรดาผู้ตาม และถือว่าผู้นำเป็นสัญลักษณ์ของกลุ่มและพยายามกระทำตนให้เหมือนผู้นำ โดยผู้นำก็จะเพิ่มความกระตือรือร้นและกระตุ้นให้ผู้ตามปฏิบัติตามแผนงาน ผู้นำจะต้องทำตัวให้เป็นที่น่าสนใจของกลุ่มอย่างสม่ำเสมอ และเมื่อผู้นำปล่อยปละละเลยความสนใจของกลุ่มและหันไปสนใจตัวเองมากกว่าผู้ตามก็จะเสื่อมความนิยมในตัวของผู้นำและไม่ได้เป็นสัญลักษณ์ของกลุ่มอีกต่อไป

พัตน์ บุณยรัตพันธ์ (2527) กล่าวว่า “ผู้นำชุมชนเป็นผู้ที่สามารถจูงใจประชาชนให้มีความเห็นคล้อยตามและลงมือทำอย่างไรอย่างหนึ่งจนนำกลุ่มไปสู่จุดหมายปลายทางได้เป็นผลสำเร็จในที่สุด”

ผู้มีบทบาทสำคัญในกระบวนการพัฒนา ได้แก่ ผู้นำและชนชั้นนำ ซึ่งผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า ผู้นำเป็นผู้ที่สามารถสื่อประสานกับสมาชิกเพื่อร่วมกันดำเนินงานให้บรรลุถึงความสำเร็จ นอกจากนี้ผู้นำและชนชั้นนำมักจะเกี่ยวข้องกับโครงสร้างอำนาจ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน ได้แก่ โครงสร้างอำนาจแบบเครือญาติ ฝักฝ่ายแบบระบบอุปถัมภ์และความสัมพันธ์เชิงพึ่งพาระหว่างชาวบ้านและนายทุนหรือนักการเมือง ดังนั้น ผู้นำอาจเป็นได้ทั้งผู้สร้างและทำลายความเข้มแข็งของชุมชน (ปาริชาติ วลัยเสถียร, 2543)

ในการศึกษาคั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาศักยภาพของผู้นำชุมชนตามทัศนะของประชาชน เพื่อให้ทราบถึงความสามารถของผู้นำชุมชนที่จะนำชุมชนให้มีความเข้มแข็ง สามารถแก้ไขปัญหาภายในชุมชนได้ รวมทั้งผู้วิจัยยังได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างศักยภาพของผู้นำชุมชนกับการมีส่วนร่วมของประชาชน เพราะผู้วิจัยเห็นว่า ผู้นำชุมชนเป็นตัวละครสำคัญที่จะนำไปให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมกับชุมชนได้

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

การส่งเสริมการมีส่วนร่วมจากสาธารณชนนั้น มีเป้าหมายเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ถึงศักยภาพของสมาชิกในสังคม ซึ่งมีความสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งของสังคม เพราะเมื่อทุกคนให้ความสำคัญต่อศักยภาพของคนในชุมชนย่อมเกิดความตระหนักถึงความเป็นไปได้ในการริเริ่มดำเนินกิจกรรมเพื่อสาธารณะต่างๆ จนเกิดความเชื่อมั่นว่า ประชาชนในท้องถิ่นสามารถแก้ไขปัญหาท้องถิ่นได้โดยไม่มัวพะวงหรือรอคอยความช่วยเหลือจากภายนอกแต่เพียงอย่างเดียว (สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2542)

บทเรียนจากอดีตของการพัฒนาที่ได้ให้ข้อมูลเช่นกันว่า การที่เปิดโอกาสให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการ โดยสร้างจิตสำนึกว่าเป็นโครงการและกิจกรรมของชุมชน ก็จะทำให้พบว่าเป็นการพัฒนาที่มีโอกาสที่จะประสบความสำเร็จสูงกว่า เป็นกิจกรรมที่ตรงกับความต้องการของคนในชุมชน ชุมชนมีความเป็นเจ้าของและมีความต่อเนื่องตราบเท่าที่ชุมชนยังเห็นว่ามีความจำเป็นต้องดำเนินงาน (อรพินท์ สพโชคชัย, 2538)

โรเจอร์ส (Rogers, 1976) ได้นำเสนอคุณลักษณะสำคัญๆ ของกระบวนการที่สนับโหม่งของการพัฒนาที่ค่อนข้างค้ำนึ่งถึงมิติของการเมืองในความหมายของการจัดสรรและกระจายอำนาจที่มาจากแหล่งต่างๆ ของสังคม ดังนี้

- 1) ต้องมีการกระจายข่าวสารข้อมูลและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างเสมอภาคยุติธรรม
- 2) ประชาชนต้องมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ในการพัฒนาตนเอง ทั้งในระดับการวางแผนและดำเนินงาน
- 3) การวางแผนการพัฒนาต้องมีลักษณะกระจายอำนาจ (Decentralization) และต้องเน้นการนำเอาทรัพยากรจากท้องถิ่นมาใช้ในกระบวนการพัฒนา
- 4) ต้องมีการประสานวัฒนธรรม-ประเพณีเข้ากับระบบสมัยใหม่

การมีส่วนร่วมของผู้คนที่อยู่ร่วมกันในสังคมนั้นเป็นโอกาสและช่องทางที่สำคัญยิ่งในการก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน จนถึงการลงทุนทำกิจกรรมร่วมกัน เนื่องจากเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และทำความเข้าใจกันบนความแตกต่างหลากหลาย ตั้งแต่ความแตกต่างหลากหลายของกลุ่มคน ในเรื่องวัย อายุ เพศ เชื้อชาติ ศาสนา ความเชื่อ การศึกษาฐานะ อาชีพ จนถึงความค้อยโอกาสในลักษณะต่างๆ กัน นอกจากนั้น ยังเกิดการเรียนรู้ระหว่างกันผ่านความแตกต่างของพื้นที่ดำเนินชีวิต ตั้งแต่สภาพแวดล้อม วิถีชีวิตและสภาพปัญหา รวมทั้งเกิดความเข้าใจ ความเชื่อมโยง และการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างพื้นที่ดำเนินชีวิตแต่ละระดับด้วย กระบวนการเหล่านี้จะทำให้เกิดสำนึกเชิงสาธารณะ (Public Consciousness) ขึ้น นั่นคือ เกิดการมองเห็นความเชื่อมโยงของสิ่งที่จะเกิดขึ้นร่วมกัน ตระหนักถึงชะตากรรมร่วมกัน เห็นคุณค่าของการพึ่งพาอาศัยในกันและกัน เกิดเป้าหมายร่วมกัน จนเกิดสำนึกที่จะร่วมกันรับผิดชอบและแสวงหาหนทางแก้ไขปัญหาร่วมกันโดยพึ่งตนเอง ในที่สุด(สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2542)

ความหมายของ “การมีส่วนร่วม”

การมีส่วนร่วมของประชาชน (โกลด์ ซอบชินชม, 2541) หมายถึง กระบวนการที่ส่งเสริมให้ประชาชนในระดับท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงอย่างกว้างขวาง โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพและการวางแผนพัฒนาที่อยู่ภายใต้เงื่อนไขข้อเท็จจริงและความต้องการของประชาชนเป็นสำคัญ

The Thesaurus of Development Communication (อ้างใน Sunil R.Hewavitharana, 1995) ให้ความหมายของ “การมีส่วนร่วม” ว่าเป็นการร่วมกันวางแผน ร่วมกันปฏิบัติและร่วมกันประเมินผลโครงการต่างๆ ที่มีผลโดยตรงต่อผู้เข้าร่วมโครงการ

การมีส่วนร่วมหมายถึง (ปาริชาติ วัลย์เสถียรและคณะ, 2543) การมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนา โดยให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา ตั้งแต่เริ่มจนถึงสิ้นสุดโครงการ ได้แก่การร่วมกันค้นหาปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากร และเทคโนโลยีในท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล รวมทั้งการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ โดยโครงการพัฒนาดังกล่าว จะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน

การมีส่วนร่วมของประชาชน (ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์, 2527) คือการที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการและควบคุมการใช้และกระจายทรัพยากรและปัจจัย

การผลิตที่มีอยู่ในสังคมเพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคม ตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกสังคม ในการมีส่วนร่วมประชาชนได้พัฒนาการรับรู้และภูมิปัญญา ซึ่งแสดงออกในรูปการตัดสินใจในการกำหนดชีวิตของตนอย่างเป็นตัวของตัวเอง

ทงศักดิ์ คุ่มไข่น้ำและคณะ (2534) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า คือ การที่ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง ในลักษณะของการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผลประโยชน์และร่วมติดตามผล เป็นกระบวนการที่กลุ่มเป้าหมายได้รับโอกาสและใช้โอกาสที่ได้รับแสดงออกซึ่งความรู้สึกนึกคิด แก้ไขปัญหาความต้องการของตน โดยการช่วยเหลือของหน่วยงานภายนอกน้อยที่สุด

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2539) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนผู้เป็นเป้าหมายของการพัฒนา เข้ามาร่วมโครงการพัฒนาดังแต่เริ่มโครงการดำเนินการ ประเมินโครงการจนเสร็จสิ้นโครงการ โดยมีวัตถุประสงค์ให้ชาวบ้านได้เรียนรู้ทั้งเรื่องที่ทำและการทำงานร่วมกัน ซึ่งหากสมประสงค์แล้วก็จะทำให้เกิดการพัฒนาได้

ดังนั้นการมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง กระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการต่างๆ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจแก้ไขปัญหาของตนเอง ร่วมใช้ความคิดสร้างสรรค์ ความชำนาญหรือประสบการณ์ในการสนับสนุนและติดตามการปฏิบัติงานขององค์กรชุมชนและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง เพื่อช่วยกันแสวงหาหนทางในการแก้ไขปัญหา

ปัจจัยในการเสริมสร้างการมีส่วนร่วม

ประชาชนจะเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนามาก ขึ้นอยู่กับการใช้เทคโนโลยีข้อมูลข่าวสาร นอกจากการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารแล้ว ประชาชนและกลุ่มในชุมชนต้องมีความสามารถในด้าน (Bessette, 1997)

- สามารถวิเคราะห์ปัญหาอุปสรรคงานพัฒนาของตนเอง หาหนทางแก้ไขปัญหาที่เป็นไปได้และตัดสินใจแก้ไขปัญหาได้เอง
- ได้รับข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์และรู้จักวิธีการในการปฏิบัติเพื่อหาหนทางในการแก้ไขปัญหาที่ถูกต้อง
- มีการติดต่อและประสานงานกับสมาชิกคนอื่นๆ ในชุมชนเพื่อการพัฒนาการมีส่วนร่วมในชุมชน
- ประเมินขั้นตอนและผลการดำเนินงานและใช้เป็นข้อมูลเพื่องานในอนาคต

การส่งเสริมการมีส่วนร่วมมิได้หมายความว่า หากภาครัฐซึ่งเคยมีบทบาทหลักในการพัฒนาอยู่เดิมลดบทบาทลง แล้วภาคประชาชนจะมีบทบาทในการพัฒนามากขึ้นโดยอัตโนมัติ ยังมีความจำเป็นที่จะต้องส่งเสริมและกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง ซึ่งควรพิจารณาถึงปัจจัยต่างๆ ได้แก่ (ปาริชาติ วลัยเสถียร, 2543)

1. ปัจจัยเกี่ยวกับกลไกของภาครัฐ ทั้งในระดับนโยบาย มาตรการและระดับการปฏิบัติที่เอื้ออำนวยหรือสร้างช่องทางการมีส่วนร่วมของประชาชน จำเป็นที่จะต้องทำให้การพัฒนาเป็นระบบเปิดที่มีความเป็นประชาธิปไตย มีความโปร่งใส รับฟังความคิดเห็นของทุกฝ่ายและมีการตรวจสอบได้

2. ปัจจัยด้านประชาชน มีสำนึกต่อปัญหาและประโยชน์ร่วม มีสำนึกต่อความสามารถและภูมิปัญญาในการจัดการปัญหาซึ่งเป็นผลจากประสบการณ์และการเรียนรู้ รวมทั้งมีการสร้างพลังเชื่อมโยงในรูปกลุ่ม องค์กร เครือข่ายและประชาสังคม

3. ปัจจัยด้านนักพัฒนาและองค์กรพัฒนา มีบทบาทในการกระตุ้น ส่งเสริมเอื้ออำนวยกระบวนการพัฒนา สนับสนุนข้อมูลข่าวสารและทรัพยากรตลอดจนร่วมเรียนรู้กับสมาชิกชุมชน

ในกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องนั้นจะเกิดขึ้นภายใต้ปัจจัยและสภาพแวดล้อมหลายประการ (สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2542) อาทิเช่น

1. การมีข้อมูลพื้นฐานของชุมชนในทุกๆ ด้าน เพราะนั่นหมายถึงการรู้จักตนเองมองเห็นปัญหาของท้องถิ่นและเข้าใจความเชื่อมโยงภายในสังคมของตนเอง อันเป็นรากฐานสำคัญในการกระตุ้นให้ผู้คนเข้ามาร่วมกันคิดและลงมือทำกิจกรรมในการแก้ปัญหาสาธารณะร่วมกัน

2. การมีองค์ความรู้และความสามารถในการสร้างองค์ความรู้ ที่เอื้อต่อการเป็นประชาสังคม เนื่องจากในการวิเคราะห์ปัญหา การแสวงหาหนทางแก้ปัญหาและการกำหนดทิศทางข้างหน้าร่วมกันนั้น ต้องอาศัยการสร้างและการสะสมองค์ความรู้ เพื่อสามารถปรับใช้และเป็นพื้นฐานให้เกิดการเรียนรู้เพิ่มขึ้นต่อไป

3. การมีเทคนิคและวิธีการประชุมระดมความคิด เวทีพบปะและการประชุมระดมความคิดเป็นกิจกรรมที่สร้างโอกาสให้เกิดการมีส่วนร่วมและเป็นจุดเริ่มต้นของการเกิดกิจกรรมสาธารณะ ดังนั้น การมีเทคนิคและกระบวนการเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกระดับอย่างแท้จริงจึงเป็นเรื่องที่ต้องให้ความสำคัญอย่างมาก

4. มีระบบการติดต่อและการสื่อสารอย่างต่อเนื่องและทั่วถึง ระบบการสื่อสารมีความสำคัญต่อกระบวนการมีส่วนร่วมและการสร้างกระบวนการเรียนรู้เป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นช่องทางที่ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร เกิดความเข้าใจและเรียนรู้กลุ่มคนอื่นๆ ที่อยู่ร่วมใน

สังคมเดียวกัน ทั้งยังเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการตระหนักในสถานการณ์ปัญหาและเห็นความจำเป็นในการเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อสร้างสรรค์สังคมร่วมกัน

หลักการและแนวทางการพัฒนาโดยการมีส่วนร่วม

ไพรัตน์ เจริญรินทร์ (ในทวีทอง หงษ์วิวัฒน์, 2527) ได้อธิบายถึงนโยบายการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาดังต่อไปนี้

หมายถึง กระบวนการที่รัฐบาลทำการส่งเสริม ชักนำ สนับสนุนและสร้างโอกาสให้ประชาชนในชุมชนทั้งในรูปส่วนบุคคล กลุ่มคน ชมรม สมาคม มูลนิธิและองค์การอาสาสมัครรูปแบบต่างๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือหลายเรื่องร่วมกันในเรื่องต่อไปนี้ให้บรรลุตามวัตถุประสงค์และนโยบายการพัฒนาที่กำหนดไว้ คือ

- 1) ร่วมทำการศึกษาค้นคว้าปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน รวมถึงลดจนความต้องการของชุมชน
- 2) ร่วมคิดหาและสร้างรูปแบบและวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไขและลดปัญหาของชุมชน หรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน หรือสนองความต้องการของชุมชน
- 3) ร่วมวางแผนนโยบายหรือแผนงานหรือโครงการหรือกิจกรรมเพื่อขจัดและแก้ไขปัญหาและสนองความต้องการของชุมชน
- 4) ร่วมตัดสินใจการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม
- 5) ร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบการบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
- 6) ร่วมการลงทุนในกิจกรรมโครงการของชุมชนตามขีดความสามารถของตนเองและของหน่วยงาน
- 7) ร่วมปฏิบัติตามนโยบาย แผนงาน โครงการและกิจกรรมให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้
- 8) ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผลและร่วมบำรุงรักษาโครงการและกิจกรรมที่ได้ทำไว้ ทั้งโดยเอกชนและรัฐบาลให้ใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป

นอกจากนี้ไพรัตน์ เจริญรินทร์ ยังได้เสนอหลักการและแนวทางการพัฒนาโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ไว้ดังนี้

- 1) ต้องยึดหลักความต้องการและปัญหาของประชาชนเป็นจุดเริ่มต้นของกิจกรรม หากกิจกรรมที่จะนำไปให้ประชาชนเป็นเรื่องใหม่ ก็ต้องใช้เวลาในการกระตุ้น เร่งเร้าความสนใจให้ความรู้ความเข้าใจจนประชาชนยอมรับความจำเป็นและประโยชน์ในการที่จัดทำกิจกรรมเหล่านั้น

2) กิจกรรมต้องดำเนินการในลักษณะกลุ่ม เพื่อสร้างพลังกลุ่มในการรับผิดชอบ ร่วมกันสร้างความสัมพันธ์ร่วมกันระหว่างสมาชิกกลุ่ม ปลูกฝังทัศนคติและพฤติกรรมที่เห็นแก่ส่วนรวม ทำงานเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว

3) แนวทางการพัฒนาในกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน ต้องคำนึงถึงขีดความสามารถของประชาชนที่รับดำเนินการต่อไปได้โดยไม่ต้องพึ่งพาทภายนอก โดยเฉพาะในระยะเริ่มแรก ต้องไม่ทุ่มเทในลักษณะการให้เปล่าโดยสิ้นเชิง ต้องทำให้ประชาชนเกิดความสำนึกเป็นเจ้าของกิจกรรมและต้องสามารถทำต่อไปเองได้ เมื่อการช่วยเหลือจากภายนอกสิ้นสุดลง การช่วยตนเองและการพึ่งตนเองเป็นหลักสำคัญที่ต้องเริ่มตั้งแต่ต้น

4) กิจกรรมพัฒนาที่นำเข้าไปในชุมชนต้องสอดคล้องกับสภาพสิ่งแวดล้อมความพร้อมรับของชุมชน ซึ่งหมายรวมถึงการใช้ทรัพยากรชุมชน การสอดคล้องกับขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชน

5) การเริ่มต้นกิจกรรมต้องอาศัยผู้นำชุมชน ซึ่งหมายถึงผู้นำตามธรรมชาติที่ชาวบ้านเคารพนับถือ ผู้นำทางศาสนา ผู้นำที่ได้รับการเลือกตั้ง หรือแต่งตั้งจากราชการเพื่อเป็นผู้บุกเบิก และชักนำชาวบ้านต่อไป ผู้นำชุมชนโดยทั่วไปจะสามารถปรับทัศนคติและการยอมรับสิ่งใหม่ๆ ได้เร็วกว่าและเป็นผู้ที่ชาวบ้านมีศรัทธาในตัวอยู่แล้ว การเริ่มต้นจากผู้นำจึงไปได้เร็วกว่าและได้รับการยอมรับมากกว่าประชาชนทั่วไป

6) ขั้นตอนการดำเนินงานต่างๆ ต้องให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่นั้นต้น กล่าวคือ ร่วมหาข้อมูล ร่วมหาสาเหตุปัญหา ร่วมปรึกษาหารือทางแก้ไขปัญหา ร่วมการตัดสินใจ ร่วมการวางแผนงาน ร่วมการปฏิบัติงาน ร่วมการติดตามผลงานจนถึงขั้นการร่วมบำรุงรักษาในระยะยาว

ทวิทอง หงษ์วิวัฒน์ (2527) ได้สรุปมติเกี่ยวกับแนวปฏิบัติในการที่จะทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพื้นที่ชนบทและสมควรถือเป็นแนวในการปฏิบัติ ดังรายละเอียด คือ

1. ต้องถือว่าชาวบ้านเป็นตัวหลักในการแก้ปัญหาของเขาเอง องค์กรภายนอกเป็นเพียงตัวกระตุ้นและเสริมหรือสนับสนุนเท่านั้น

2. กิจกรรมพัฒนาต้องเริ่มจากพื้นฐานของชุมชน กล่าวคือ วิถีชีวิตที่ดำรงอยู่ในชุมชนทั้งในอดีตและปัจจุบัน การยึดเยียดกิจกรรมพัฒนาซึ่งกำหนดตามกรอบความคิดของคนภายนอก นอกจากไม่นำไปสู่การมีส่วนร่วมที่แท้จริงแล้ว ยังเป็นการทำลายศักยภาพการแก้ไขปัญหาของชุมชน สร้างลักษณะขาดความมั่นใจในตนเองและปมการพึ่งพาพลังภายนอก

3. ต่อปัญหาบางลักษณะ ระดับการรับรู้ของชุมชนอาจมีข้อจำกัด ทำให้ไม่ชัดเจนต่อปัญหาหรือแก้ไขปัญหาไม่ถูกต้อง การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงน่าจะครอบคลุมถึงการกระจายและการสื่อสารข้อมูล เพื่อพัฒนาความรู้และขีดความสามารถในการแก้ไขปัญหา ซึ่งองค์กรภายนอก

นอกจากจะมีบทบาทในเรื่องนี้ อย่างไรก็ตาม การดำเนินการยังต้องอยู่บนพื้นฐานความเข้าใจอย่างแจ่มชัดเกี่ยวกับวัฒนธรรม ระบบคิด ค่านิยมของชุมชน ตลอดจนมาตรฐานพฤติกรรมที่แตกต่างกันระหว่างสังคมชนบทและสังคมเมือง

นิรันดร์ จงวุฒิเวศม์ (อ้างใน ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์, 2527) ได้สรุปว่า การมีส่วนร่วมเกิดจากแนวความคิดสำคัญ 3 ประการ คือ

1. ความสนใจและความห่วงกังวลร่วมกัน ซึ่งเกิดจากความสนใจและความห่วงกังวลส่วนบุคคลซึ่งบังเอิญพ้องต้องกัน กลายเป็นความสนใจและความห่วงกังวลร่วมกันของส่วนรวม
2. ความเดือดร้อนและความไม่พึงพอใจร่วมกัน ที่มีต่อสถานการณ์ที่เป็นอยู่นั้น ผลักดันให้พุ่งไปสู่การรวมกลุ่ม วางแผนและลงมือกระทำารร่วมกัน
3. การตกลงใจร่วมกันที่จะเปลี่ยนแปลงกลุ่มหรือชุมชนไปในทิศทางที่พึงปรารถนา การตัดสินใจร่วมกันนี้จะต้องรุนแรงมากพอที่จะทำให้เกิดความริเริ่มกระทำการที่สนองตอบความเห็นชอบของคนส่วนใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้น

ความสำเร็จและเงื่อนไขของการพัฒนาที่เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน

บุญชัย เกิดปัญญาวัฒน์ (2535) พบว่า ก่อนการจัดให้ประชาชนมีส่วนร่วมกับการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมในประเทศไทยต้องมีการปรับปรุงและเสริมสร้างปัจจัยพื้นฐาน ดังนี้

- 1) เสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องในเรื่องของสิ่งแวดล้อมและป้องกันรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม
- 2) เสริมสร้างความรู้เรื่องระบบการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมให้กับประชาชน
- 3) จัดสรรงบประมาณและอัตราค่าจ้างของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของรัฐให้พร้อม
- 4) ปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้องและพระราชบัญญัติสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ
- 5) เผยแพร่ข้อมูลให้สาธารณชนได้รับรู้ในลักษณะของข้อมูล โครงการผลดี ผลเสียของโครงการ

อำนาจ อนันตชัย (อ้างใน เฟื่องฟ้า คณานุกรักษ์, 2530) ได้กล่าวว่า ความสำเร็จของการระดมความร่วมมือขึ้นอยู่กับปัจจัย 3 ประการ คือ

1. การเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจของประชาชนตั้งแต่แรกเริ่มว่ามีปัญหาสาเหตุของปัญหา การแก้ปัญหาด้วยการคิดจะทำโครงการอะไรที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชน โดยใช้ประโยชน์จากแรงงาน ทรัพยากรจากท้องถิ่นอย่างเต็มที่

2. การผสมผสานแผนงานและโครงการของทางราชการด้วยการพัฒนาความรู้ทักษะความสามารถด้านประชาชน และคุณภาพเจ้าหน้าที่เพื่อแก้ปัญหาความเดือดร้อนสนองประโยชน์ประชาชนได้ถูกต้องตามกาลเวลาและสถานที่

3. สร้างองค์กรท้องถิ่น กลไกการประสานงาน งบประมาณ ใช้จ่าย การดำเนินงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชนตามความต้องการอันจำเป็นของประชาชนรวมทั้งการร่วมติดตามประเมินผลดูแลรักษาสืบไป

การวัดการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน

นอร์แมน อัปฮอฟ (Norman Uphoff, 1981) ได้สร้างกรอบพื้นฐานเพื่อการอธิบายและวิเคราะห์รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา โดยแบ่งออกเป็น 4 รูปแบบ คือ

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ อาจเป็นการตัดสินใจในระยะแรกเริ่ม การตัดสินใจในช่วงของกิจกรรมและการตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรม

2. การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม อาจเป็นในรูปของการเข้าร่วมโครงการ โดยการให้การสนับสนุนทางด้านทรัพยากร การร่วมในการบริหารหรือการร่วมมือ รวมทั้งการเข้าร่วมในการร่วมแรงร่วมใจ

3. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ ซึ่งอาจจะเป็นประโยชน์ทางวัตถุทางสังคมหรือโดยส่วนตัว

4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล เป็นการควบคุมตรวจสอบการดำเนินกิจกรรมทั้งหมดและเป็นการแสดงถึงการปรับตัวในการมีส่วนร่วมต่อไป

กรรณิกา ชมดี (2524) ได้เสนอ รูปแบบการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมประชุม
2. การมีส่วนร่วมออกเงิน
3. การมีส่วนร่วมเป็นกรรมการ
4. การมีส่วนร่วมเป็นผู้นำ
5. การมีส่วนร่วมสัมภาษณ์
6. การมีส่วนร่วมเป็นผู้ชักชวน
7. การมีส่วนร่วมเป็นผู้บริโภคร
8. การมีส่วนร่วมเป็นผู้ริเริ่มโครงการ
9. การมีส่วนร่วมเป็นผู้ใช้แรงงาน
10. การมีส่วนร่วมออกวัสดุอุปกรณ์

ปัญญา สวัสดิ์เสรี (2539) กำหนดกรอบของการวัดการมีส่วนร่วมไว้ในการศึกษาความคิดเห็นของประชาชนในเขตจอมทองที่มีต่อบทบาทผู้นำชุมชนกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนไว้ 12 ลักษณะ คือ

1. การมีส่วนร่วมในการเข้าประชุม
2. การแสดงความคิดเห็นในการจัดกิจกรรม
3. การตัดสินใจในการกำหนดกิจกรรม
4. การประสานงานในชุมชน
5. การช่วยเหลือด้านแรงงาน
6. การสละทรัพย์สินส่วนตัว
7. การร่วมรับผลประโยชน์
8. การติดตามความก้าวหน้าของกิจกรรม
9. ติดตามการทำงานของกรรมการ
10. การชักชวนบุคคลอื่นๆ เข้าร่วมกิจกรรม
11. การประเมินผลงาน
12. การทำหน้าที่ดูแลรักษาทรัพย์สินของชุมชน

ในการศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการแก้ไขปัญหาการกัดเซาะชายฝั่ง ได้กำหนดเกณฑ์ในการวัดระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนดังนี้

1. ร่วมประชุมเพื่อรับฟังข้อมูลข่าวสาร
2. ร่วมแสดงความคิดเห็น
3. วางแผนในการแก้ไขปัญหา
4. ร่วมในการเป็นผู้ประสานงาน
5. มีส่วนชี้แจงปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้น
6. ร่วมในการช่วยเหลือด้านแรงงาน
7. ร่วมในการสละเงิน/วัสดุอุปกรณ์
8. มีส่วนได้รับผลประโยชน์จากการแก้ไขปัญหา
9. ติดตามความก้าวหน้าของโครงการแก้ไขปัญหา
10. ติดตามการทำงานของผู้รับผิดชอบโครงการแก้ไขปัญหา
11. ร่วมในการชักชวนบุคคลอื่นๆ ให้เข้าร่วมกิจกรรม
12. มีส่วนดูแลรักษาบำรุง

แนวคิดเกี่ยวกับการกัดเซาะชายฝั่งทะเล

อัปสรสุดา ศิริพงษ์ (2540) ได้อธิบายสาเหตุของการเกิดการกัดเซาะชายฝั่งทะเลไว้ในหนังสือ “รวบรวมบทความงานวิจัยเรื่องการกัดเซาะชายฝั่งทะเล 2534-2540” ไว้ว่า การกัดเซาะชายฝั่งทะเล เป็นกระบวนการทางฟิสิกส์ที่ซับซ้อน ซึ่งเกี่ยวข้องกับปัจจัยมากมายที่เกิดตามธรรมชาติ และเกิดจากการกระทำของมนุษย์ ปัจจัยทางธรรมชาติ ได้แก่ ความถี่และความแรงของคลื่นและกระแสน้ำในฤดูมรสุม ลมแรงพัดเข้าหาฝั่ง โดยเฉพาะตอนเกิดพายุใหญ่ ลมฟ้าอากาศ รูปร่างและโครงสร้างทางธรณีวิทยาของฝั่งทะเลและพื้นทะเล ชนิดและปริมาณของพืชพันธุ์ที่ปกคลุมฝั่งทะเลและพื้นทะเล ปริมาณทรายเข้าออกในระบบ การสูงขึ้นของระดับน้ำทะเลอันยาวนาน ในส่วนที่มนุษย์เข้ามาเปลี่ยนแปลงแก้ไขกระบวนการทางธรรมชาติต่างๆ ที่กล่าวแล้วก็มีการก่อสร้างสิ่งต่างๆ บนฝั่ง และในทะเลที่เป็นการจัดวางการเดินทางของตะกอนใกล้ฝั่ง เช่น สนามบิน ท่าเรือ ท่าเทียบเรือ เชือกกันคลื่น เชือกกันการกัดเซาะชายฝั่ง เชือกบนแม่น้ำ การขุดลอกต่างๆ เช่น ร่องน้ำ เหมืองแร่ การพัฒนาชายฝั่งที่ไม่เหมาะสม การลากอ่าวป่าและพืชคลุมดิน การทำลายประการังใกล้ฝั่ง การถมทะเลและชายหาด

นอกจากนี้ ยังมีบทความที่กล่าวถึงปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งทะเลบริเวณตั้งแต่ปากแม่น้ำเพชรบุรีถึงปากแม่น้ำปราณบุรี โดย นวรัตน์ ไกรพานนท์ ในวารสารอนุรักษ์และน้ำ (ธันวาคม, 2544) ดังนี้

ประเทศไทยซึ่งมีแนวชายฝั่งทะเลยาวประมาณ 2,600 กิโลเมตร ปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งทะเลปรากฏให้เห็นได้โดยทั่วไปบริเวณชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก โดยเฉพาะด้านตะวันออกเฉียงใต้ของกรุงเทพมหานคร ซึ่งมีชายหาดทรายขาวอยู่ระหว่างแหลมหินแกรนิตและหินปูนบริเวณพัทยาและจังหวัดระยองพบหินโผล่ตามชายหาดโดยทั่วไป แสดงให้เห็นถึงการกัดเซาะที่เกิดขึ้นในทศวรรษปัจจุบัน และส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากกิจกรรมพัฒนาในพื้นที่ เช่น การถมทะเลบริเวณอ่าวไทยตอนบนและอ่าวไทยตอนล่าง

บริเวณชายฝั่งทะเลด้านอ่าวไทยที่พบปัญหาการกัดเซาะอย่างเด่นชัดคือ บริเวณอ่าวไทยตอนบนครอบคลุมพื้นที่เป็นระยะทางประมาณ 400 กิโลเมตร ตั้งแต่จังหวัดฉะเชิงเทรา ระยอง ชลบุรี สมุทรปราการ กรุงเทพมหานคร สมุทรสาคร และเพชรบุรี โดยมีบริเวณที่ถูกกัดเซาะเข้าไปในชายฝั่งเฉลี่ยประมาณ 100 เมตร

สาเหตุการกัดเซาะชายฝั่งทะเล

การกัดเซาะชายฝั่งทะเลมีสาเหตุหลักสองประการ คือ ปรากฏการณ์ตามธรรมชาติ (Natural causes) และกิจกรรมของมนุษย์ (man-induced causes) สาเหตุจากธรรมชาติ ได้แก่ พายุที่พัดเข้าหาชายฝั่ง การเบี่ยงเบนของคลื่น (wave obliquity) จากแนวตั้ง (vertical) หรือแนวระดับ (horizontal) ความไม่สมดุลของการเคลื่อนย้ายตะกอน จากจุดหนึ่งไปอีกจุดหนึ่ง การเพิ่มขึ้นของระดับน้ำทะเล (sea-level rise) การเคลื่อนย้ายของตะกอนโดยกระแสน้ำตามแนวชายฝั่งทะเล การพัดพาโดยลมขึ้นไปทับถมบนแผ่นดิน การพัดพาตะกอนเข้าไปในลำน้ำหรือทะเลสาบน้ำเค็ม (lagoons) และการพัดพาตะกอนออกไปสู่ทะเลลึก

จากการศึกษาการเปลี่ยนแปลงชายฝั่งทะเลในประเทศไทยบริเวณบ้านบางแก้วอำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี ในช่วงปี 2497-2517 พบว่า ชายฝั่งทะเลบริเวณดังกล่าวได้รับอิทธิพลจากคลื่นในช่วงต้นฤดูมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ (ราวเดือนตุลาคม-พฤศจิกายน) ทำให้แนวชายฝั่งทะเลถูกกัดเซาะเข้าไปเป็นระยะทางถึง 200 เมตร เป็นพื้นที่ที่ถูกกัดเซาะ 1.36 ตารางกิโลเมตรและมีพื้นที่งอก 1.25 ตารางกิโลเมตร

สาเหตุจากกิจกรรมของมนุษย์ ได้แก่ การก่อสร้างเขื่อนเพื่อการชลประทานตามลำน้ำสายหลักต่างๆ ซึ่งทำให้ตะกอนจากแม่น้ำที่จะเคลื่อนตัวลงสู่ทะเลมีปริมาณลดลง การก่อสร้างโครงสร้างวิศวกรรมตามแนวชายฝั่งทะเล (Coastal structures) เช่น รอก (groins) เพื่อป้องกันรักษาภาพชายฝั่งทะเลในบริเวณที่ต้องการอาจกีดขวางการเคลื่อนตัวของกระแสน้ำชายฝั่ง (littoral drift) และมีผลให้เกิดคลื่นซึ่งถึงแม้จะมีความรุนแรงน้อยกว่าคลื่นพายุก็แรงพอที่จะสามารถพัดพาตะกอนทรายและทำให้ตะกอนทรายฝั่งกระจายออกไปได้ไกลจากชายฝั่งทะเลการกัดเซาะชายฝั่งทะเล การก่อสร้างกำแพงกันคลื่นชายฝั่ง (seawall) กำแพง (เอียง) ป้องกันชายหาด (revetments) กองหินหรือกำแพงหรือเขื่อนกันคลื่นนอกชายฝั่ง (offshore breakwaters) ก็เป็นสาเหตุให้เกิดการกัดเซาะในบริเวณใกล้เคียงกับพื้นที่ที่มีการก่อสร้างโครงสร้างได้

ในประเทศไทย บริเวณที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวซึ่งมีการก่อสร้างคอนกรีตและริสอร์ทตามแนวชายหาดมักจะมีการก่อสร้างรอกและเขื่อนหรือกำแพงกันคลื่นเพื่อป้องกันชายฝั่งทะเลไม่ให้เกิดการกัดเซาะหรือพังทลายแต่กลับส่งผลให้ชายหาดถูกกัดเซาะไปและชายฝั่งทะเลเกิดพังทลาย เช่น บริเวณด้านเหนือของหาดเจ้าสำราญขึ้นไปถึงแหลมผักเบี้ยหรือแหลมหลวงระยะทางประมาณ 4 กิโลเมตร ได้มีการสร้างรอกยาวประมาณ 100 เมตร เป็นระยะๆ จำนวน 5 ตัว เพื่อป้องกันการกัดเซาะชายฝั่งแต่ปรากฏว่า การสร้างรอกนี้กลับมีผลทำให้ชายหาดบริเวณแหลมผักเบี้ยถูกกัดเซาะหายไปประมาณ 300 เมตร กระจังไฟที่สร้างขึ้นเมื่อปี 2499 ล้มลงเมื่อปี 2530 เนื่องจากพื้นที่ที่เป็นที่ตั้ง

กระโจมถูกกัดเซาะหายไป พื้นที่ป่าชายเลนที่เดิมเป็นตะกอนเลนถูกตะกอนทรายเข้าแทนที่ ทำให้ ต้นไม้ในป่าชายเลนบริเวณนี้ตายลงเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ ยังทำให้เกิดการตกละลอกบริเวณ แหลมฝักเบ็เป็นแหลมยื่นยาวออกไปจากเดิมประมาณ 680 เมตร

วิธีการและรูปแบบในการป้องกันแก้ไขปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งทะเล

วิธีการในการป้องกันแก้ไขปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งทะเลมีด้วยกันอยู่ 3 วิธี คือ

1) การสร้างเสถียรภาพของชายฝั่งทะเลโดยใช้โครงการ (Hard stabilization) เช่น กำแพง กันคลื่นชายฝั่ง (sea walls) รอ (groins) และกองหินป้องกันคลื่นนอกชายฝั่ง (detached breakwaters) เป็นต้น

2) การสร้างเสถียรภาพของชายฝั่งทะเล โดยไม่ใช้โครงสร้าง (soft stabilization) เช่น การ บำรุงชายหาดด้วยการเสริมทราย (beach replenishment) และการควบคุมระดับน้ำใต้ดิน (groundwater table control) บริเวณชายหาด เป็นต้น

3) การเคลื่อนย้ายอาคารหรือสิ่งก่อสร้างที่อยู่ในภาวะเสี่ยงออกไปยังที่ใหม่ที่ปลอดภัยกว่า (relocation) หรือการถอยร่น (retreat)

ทั้งสามวิธีที่กล่าวถึง มีทั้งข้อดีและข้อเสียอยู่ในตัวเอง ตัวอย่างเช่น การสร้างเสถียรภาพของ ชายฝั่งทะเล โดยใช้โครงสร้างซึ่งอาจจะเป็วิธีที่ดีที่สุดที่จะช่วยป้องกันอาคารหรือสิ่งก่อสร้างให้คง อยู่ต่อไปได้อย่างปลอดภัย แต่การเคลื่อนย้ายอาคารหรือสิ่งปลูกสร้างที่อยู่ในภาวะเสี่ยงออกไปยัง พื้นที่อื่นจะเป็นวิธีที่ดีที่สุดที่จะรักษาชายหาดไว้ได้

วิธีการและรูปแบบใดในการป้องกันแก้ไขปัญหาจะต้องนำข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องมา พิจารณาและวิเคราะห์ให้ครบถ้วนและละเอียดรอบคอบ ประกอบกับความเหมาะสมและความเป็น ไปได้ทางวิศวกรรม เศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมซึ่งจะมีความแตกต่างกันไปตามสถานที่และช่วง เวลา

แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะทางประชากร

คนที่มีคุณสมบัติทางประชากรที่แตกต่างกัน จะมีพฤติกรรมเกี่ยวกับการสื่อสารแตกต่างกัน ตัวแปรทางประชากรศาสตร์ (Demographic Variables) อันได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ รายได้ ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม (Socio-economic Status) มีความสัมพันธ์กับการเปิดรับสื่อมวลชน ซึ่งสามารถแยกพิจารณาได้ดังนี้

1. อายุและการเปิดรับสื่อมวลชน

อายุและการศึกษา มีความสัมพันธ์ค่อนข้างสูงกับการรับสารทางสื่อมวลชน จากการศึกษาเกี่ยวกับการเปิดรับสื่อมวลชนของเด็กอเมริกัน พบว่า เด็กวัยตั้งแต่สองขวบจนถึงแปดขวบ ดูโทรทัศน์เพิ่มขึ้น เมื่อวัยเพิ่มขึ้นและเปิดรับสื่อทุกชนิดเมื่อวัยเพิ่มขึ้น โดยส่วนใหญ่แล้วเด็กจะใช้สื่อเพื่อความบันเทิง เช่น รายการบันเทิง การ์ตูนและเพลงสมัยใหม่ เด็กจะเริ่มฟังวิทยุและโทรทัศน์มากกว่าสื่ออื่นๆ ทั้งหมดและเริ่มอ่านหนังสือเองเมื่อมีอายุมากขึ้น ส่วนเด็กวัยรุ่นนิยมฟังเพลงสมัยนิยมมากกว่าดูโทรทัศน์

สำหรับวัยผู้ใหญ่ การเปิดรับสื่อโทรทัศน์ วิทยุและหนังสือพิมพ์มีมากพอๆ กัน แต่เมื่อถึงช่วงอายุ 40 ปีขึ้นไป ปริมาณการอ่านหนังสือพิมพ์จะลดลงเล็กน้อย อาจเนื่องมาจากสายตาเสื่อมลง และเมื่อถึงวัยเกษียณทำงาน 55-60 ปี ปริมาณการดูโทรทัศน์ก็กลับเพิ่มขึ้นอีกครั้ง ซึ่งคงเนื่องมาจากมีเวลาว่างมากขึ้น ส่วนใหญ่แล้วการใช้สื่อมวลชนของผู้สูงอายุเพื่อคลายความเหงา

สำหรับปริมาณการอ่านหนังสือพิมพ์นั้น มีลักษณะเพิ่มขึ้นหรือลดลงในทำนองเดียวกัน ผู้ใหญ่ที่มีวัย 50 ปี อ่านหนังสือพิมพ์ถึง 77% แต่เมื่อถึงอายุ 65 ปี ปริมาณก็ลดลงอย่างมาก ในหมู่วัยรุ่นและหนุ่มสาว เวลาที่ให้กับการอ่านหนังสือพิมพ์ไม่สูงเท่ากับเวลาที่ให้กับการชมโทรทัศน์ ในยุคที่ความนิยมชมวิดีโอทัศน์ค่อนข้างเฟื่องฟูนี้ ตัวเลขการชมภาพยนตร์ของผู้รับสารลดลงมาก อย่างไรก็ตาม วิทยุ โทรทัศน์และภาพยนตร์ก็ยังเป็นสื่อที่วัยรุ่นหนุ่มสาวสนใจและเปิดรับมากกว่าวัยอื่น เนื่องจากเป็นสื่อที่ช่วยให้ผู้รับสารในวัยรุ่น สร้างความคิดและแสวงหาแบบแผนการดำเนินชีวิตได้มากกว่าสื่อประเภทอื่น

2. การศึกษาและการเปิดรับสื่อ

การศึกษามีความสัมพันธ์ค่อนข้างสูงกับการเปิดรับสาร กล่าวคือ การเลือกเปิดรับสื่อมวลชนและระดับการศึกษา จะมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการเปิดรับข่าวและเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสาธารณชน และยังมีความสัมพันธ์เชิงลบกับการเปิดรับเนื้อหาด้านบันเทิงจากสื่อ ผู้รับสารที่มีการศึกษาสูงจะเปิดรับสื่อสิ่งพิมพ์มากกว่าผู้ที่มีการศึกษาน้อย ส่วนผู้ที่มีการศึกษาน้อยจะฟังวิทยุมากกว่า นอกจากนี้ยังพบว่า ในหมู่ผู้สูงวัยที่มีการศึกษาสูง การชมภาพยนตร์จะมีน้อยมาก กล่าวโดยสรุป คือ เมื่อคนที่มีการศึกษาในระดับสูง ต้องการจะจัดสรรเวลาในการเปิดรับสื่อให้เหมาะสมโดยลดเวลาที่ให้กับสื่ออิเล็กทรอนิกส์ลงมากกว่าที่จะลดเวลาที่ให้กับสื่อสิ่งพิมพ์

นอกจากความแตกต่างด้านปริมาณการเปิดรับสื่อแล้ว ยังพบความแตกต่างเกี่ยวกับเนื้อหาที่ผู้รับสารนิยมนับจากสื่อด้วย คนที่มีการศึกษาสูงและอายุมากนิยมเปิดรับข่าวและเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ

สาธารณชนมากกว่าที่มีการศึกษาน้อยและอายุน้อย ผลของการศึกษาวิจัยทั้งหลายทำให้มองเห็นค่อนข้างชัดเจนว่า ยิ่งคนที่มีการศึกษาสูงเท่าไร ความสนใจในข่าวสาร บทบรรณาธิการและคอลัมน์ที่มีเนื้อหาหนักก็ยิ่งมากขึ้นเท่านั้น สถานีโทรทัศน์สาธารณะ (Public Television) ซึ่งเสนอรายการที่เน้นเนื้อหาเพื่อสาธารณชน รายการเพื่อการศึกษาจึงมีผู้รับสารเป็นกลุ่มผู้มีการศึกษาสูงกว่าผู้ที่มีการศึกษาน้อย

3. เพศและการเปิดรับสื่อ

ผู้ชายและผู้หญิงมีการเปิดรับสื่อมวลชนแตกต่างกัน ผู้หญิงใช้เวลาในการดูโทรทัศน์และฟังวิทยุมากกว่าผู้ชาย โดยรายการที่ผู้หญิงนิยม คือ รายการละคร ในขณะที่ผู้ชายนิยมนอ่านหนังสือพิมพ์มากกว่า หากดูโทรทัศน์ผู้ชายนิยมดูรายการข่าวและกีฬา อย่างไรก็ตาม เมื่อศึกษาพฤติกรรมของผู้รับสารทั้งผู้ชายและผู้หญิง ในขณะที่ชมโทรทัศน์แล้ว พบว่า การดูโทรทัศน์ของผู้ชายนั้น มักจะเกิดขึ้นในขณะที่พักผ่อน แต่สำหรับผู้หญิงแล้ว มักจะดูโทรทัศน์ไปพร้อมๆ กับทำงานอื่นๆ ที่ต้องใช้สมาธิและพลังงานมากพอสมควร

4. รายได้กับการเปิดรับสื่อ

รายได้เป็นตัวแปรสำคัญ ที่กำหนดฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม (Socio-economic Status) ของบุคคล รายได้นั้นเป็นตัวแปรที่มีบทบาทใกล้เคียงกันกับตัวแปรด้านการศึกษา เนื่องจากเป็นตัวแปรที่มีความสัมพันธ์ระหว่างกันสูงมาก โดยเฉพาะแล้วคนที่มีการศึกษาสูง มักจะมีรายได้สูงตามไปด้วย ส่วนคนที่มีการศึกษาน้อยนั้น มักมีรายได้น้อยถึงปานกลาง ดังนั้น ตัวแปรทั้งสองตัวนี้จึงถูกมองรวมกัน ไม่ว่าเป็นฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม ผู้ที่มีรายได้สูงมักเป็นผู้นิยมเปิดรับสื่อสิ่งพิมพ์และนิยมเนื้อหาที่ค่อนข้างหนัก ไม่ค่อยสนใจเนื้อหาด้านบันเทิง คนที่มีฐานะดีและมีการศึกษาสูงเป็นกลุ่มคนที่ได้รับข่าวสารที่มีเนื้อหาสาระจากสื่อมวลชนมากที่สุด

ผู้ที่มีรายได้สูงนั้นมักมีการศึกษาสูง มีตำแหน่งหน้าที่การงานที่ดี จึงมักถูกผลักดันให้มีความจำเป็นต้องเรียนรู้ หาข้อมูลข่าวสารต่างๆ ให้ทันเหตุการณ์อยู่เสมอ การเปิดรับข่าวสารจึงจำเป็นสำหรับผู้รับสารกลุ่มนี้มากกว่ารายการโทรทัศน์ ซึ่งส่วนใหญ่เน้นเนื้อหาด้านความบันเทิง นอกจากนี้ตำแหน่งหน้าที่การงาน มักทำให้กลุ่มผู้รับสารกลุ่มนี้ต้องมีภาระและงานสังคมมากมาย การชมโทรทัศน์จึงเป็นไปได้บ้าง ในขณะที่การอ่านหนังสือพิมพ์ทำได้ง่ายกว่ามาก อาจอ่านในขณะที่นั่งรถไปทำงานหรืออ่านที่ทำงาน ในขณะที่พักก็ได้ และความบันเทิงของคนกลุ่มนี้อาจแสวงหาได้ง่ายจากสถานเริงรมย์ โดยไม่ต้องพึ่งพาโทรทัศน์ โทรทัศน์จัดว่าเป็นสื่อที่ใช้ความพยายามน้อย (Low Effort) และทักษะต่ำ (Low Skills) ดังนั้นกลุ่มผู้รับสารที่มีการศึกษาน้อยและรายได้ต่ำ ซึ่งมีทักษะ

ในการอ่านน้อยและขาดเงินในการที่จะไปหาความบันเทิงอื่นๆ จึงมักอาศัยเครื่องรับโทรทัศน์เป็นเครื่องช่วยให้ชีวิตประจำวันรื่นรมย์และน่าสนใจมากขึ้น

สุจินต์ ดาววีระกุล (2527) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการพัฒนาหมู่บ้าน ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านชนะเลิศการประกวดหมู่บ้านดีเด่นระดับจังหวัดของจังหวัดนครสวรรค์ ประจำปี พ.ศ.2527 ได้คัดเลือกปัจจัยที่น่าจะมีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการพัฒนา ซึ่งผู้วิจัยได้คัดเลือกเฉพาะปัจจัยที่สอดคล้องกับงานวิจัยชิ้นนี้ ได้แก่ เพศ อายุ ตำแหน่งทางสังคม อาชีพและฐานะทางเศรษฐกิจ ดังมีรายละเอียดดังนี้

1. อายุ โดยถือว่าคนที่มีอายุต่างกันย่อมมีความสามารถและประสบการณ์ที่ต่างกัน โดยเฉพาะในสังคมชนบทไทย คนที่มีอายุมากหรืออาวุโสกว่ามักจะเป็นผู้ที่เป็นผู้มีประสบการณ์หลายๆ อย่างและเป็นที่ยึดพิงของผู้ที่ด้อยอาวุโส จึงมีโอกาที่จะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการพัฒนาหมู่บ้านในหลายๆ ลักษณะมากกว่าก็เป็นได้

2. เพศ โดยถือว่าเพศหญิงกับเพศชาย นั้นมีโอกาสที่จะเข้ามามีส่วนร่วมต่างกัน โดยสังคมชนบทไทยที่ว่ามีค่านิยมที่ผู้ชายเป็นผู้นำโดยผู้หญิงเป็นผู้ตาม กิจกรรมเพื่อส่วนรวมหรือกิจกรรมนอกครัวเรือนมักเป็นเรื่องของผู้ชาย

3. ตำแหน่งทางสังคม ถือว่าผู้ที่เป็นผู้นำในหมู่บ้านมักเป็นผู้ที่มีความสามารถ ความรอบรู้มากกว่าประชาชนธรรมดา จึงมีโอกาที่จะมีส่วนร่วมในหลายๆ ลักษณะของการมีส่วนร่วมมากกว่าประชาชนธรรมดา

4. ฐานะทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะระดับรายได้และการเป็นเจ้าของที่ดินทำกิน ก็เป็นสิ่งที่กำหนดฐานะทางเศรษฐกิจได้ กล่าวคือ ผู้ที่มีระดับรายได้ดีหรือมีกรรมสิทธิ์เป็นเจ้าของที่ดินทำกินก็เรียกว่ามีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีกว่าผู้ที่มีระดับรายได้ที่ด้อยกว่า หรือไม่มีกรรมสิทธิ์เป็นเจ้าของที่ดินทำกิน

การวิจัยของกรีนเบิร์กและคุมิตะ (Greenberg and Kumata, 1968) พบว่า การศึกษาตัวแปรทางด้านประชากร เช่น เพศ อายุ อาชีพ การศึกษา รายได้และเชื้อชาติแต่ละตัวโดยลำพังแล้ว แทบจะไม่มีอิทธิพลในการทำนายพฤติกรรมการใช้สื่อเลย

ซี เมเปิ้ล (C.Maple, อ้างในวันทนี ศิริสุข, 2539) ในเรื่องความแตกต่างของอายุ พบว่าระดับความยากง่ายในการชักจูงใจหรือโน้มน้าวจิตใจของคนให้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมจะเกี่ยวข้องกับระดับอายุของคนเพิ่มขึ้น

ตัวแปรทางด้านประชากรของแม็คลอยด์และโอคีฟ (Mcleod and O'Keefe, 1972) ส่วนใหญ่มักประสบความสำเร็จเนื่องจากทฤษฎีการแบ่งกลุ่มทางสังคมที่ว่าพฤติกรรมการสื่อสารของปัจเจกบุคคลส่วนใหญ่มักเป็นไปตามกลุ่มทางสังคมที่สังกัดมากกว่า จึงเป็นการยากที่จะคาดหวังพฤติกรรมการสื่อสาร โดยใช้ตัวอธิบายเพียงตัวเดียว

ยุบล เบ็ญจรงค์กุล (2534) กล่าวถึงแนวคิดด้านประชากรศาสตร์ ว่า พฤติกรรมต่างๆ ของมนุษย์เกิดขึ้นตามแรงบังคับจากภายนอกมากระตุ้น เป็นความเชื่อที่มนุษย์ดำเนินชีวิตตามแบบฉบับที่สังคมได้วางเป็นแม่บทไว้ให้

ชเรมม์ (Schramm, 1973) กล่าวว่า การศึกษาและสภาพสังคมเป็นองค์ประกอบพื้นฐานที่ก่อให้เกิดประสบการณ์ขึ้นในตัวบุคคลและเป็นตัวชี้พฤติกรรมการสื่อสารของบุคคลนั้น ทั้งการเลือกรับสื่อและการเลือกเนื้อหาสื่อ ประสบการณ์เป็นตัวแปรที่ทำให้ผู้รับสารแสวงหาข่าวสารต่างกันและภูมิหลังที่แตกต่างกันทำให้ผู้รับสารมีความสนใจในสื่อที่แตกต่างกัน

โรบินสัน (Robinson, 1972) พบว่า ระดับการศึกษาของผู้รับสารมีความสัมพันธ์กับการใช้สื่อและระดับความรู้ในเรื่องข้อมูลข่าวสาร

เจอร์เซียล (Jersial, 1947) ได้อธิบายไว้ว่า บุคคลที่ประกอบอาชีพแตกต่างกัน มักจะมีความเชื่อและแนวคิดแตกต่างกัน

แนวคิดของเบอร์โล (Berlo, 1960) ซึ่งได้วิเคราะห์ถึงปัจจัยของการสื่อสารของผู้ถอดรหัสหรือผู้รับสารในแบบจำลองการสื่อสารที่เสนอไว้ในส่วนของระดับความรู้หรือระดับการศึกษาที่แตกต่างกันมีแนวโน้มที่จะรับรู้สิ่งรอบข้างแตกต่างกัน

ริเวอร์ส ปีเตอร์สันและเจนเซน (Rivers, Peterson and Jensen, อ้างในปรมะ สตะเวทิน, 2538)แนวคิดการวิเคราะห์ห้วงชนผู้รับสารตามลักษณะประชากร ว่า โดยทั่วไปแล้วคนที่มีการศึกษาสูงมักจะใช้สื่อประเภทสิ่งพิมพ์ ในขณะที่คนที่มีการศึกษาดำมักจะใช้สื่อประเภทวิทยุโทรทัศน์และภาพยนตร์

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

- งานวิจัยเกี่ยวกับการเปิดรับข่าวสาร

พรรณนิภา จิตต์ชอบธรรม (2537) ศึกษาความทันสมัยของประชาชนในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร พบว่า กลุ่มตัวอย่างเปิดรับข่าวสารจากโทรทัศน์มากที่สุด และลักษณะประชากรเกี่ยวกับตำแหน่งในสังคมมีความสัมพันธ์กับการเปิดรับข่าวสาร

คมสัน หุตะแพทย์ (2535) ในงานวิจัยเพื่อปรับปรุงพฤติกรรมการกินของชาวบ้านอีสาน กล่าวถึงเสียงตามสาย/หอกระจายข่าวว่า เป็นสื่อที่ประชาชนในพื้นที่เปิดรับมาก เพราะว่าคุณลักษณะข้อดีของเสียงตามสาย/หอกระจายข่าว

พรพิมล วรดิถ (2524) ศึกษาพฤติกรรมการรับข่าวสารที่มีผลต่อการยอมรับการปลูกกาแฟของเกษตรกรกิ่งอำเภอพะโต๊ะ จังหวัดชุมพร พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีการรับข่าวสารที่มีผลต่อการยอมรับการปลูกกาแฟโดยสื่อบุคคลมีผลมากที่สุด รองลงมาคือ สื่อเฉพาะกิจ และพบว่า เกษตรกรที่เป็นเกษตรกรผู้นำ ยอมรับการปลูกกาแฟเร็วกว่าผู้ที่ไม่ได้เป็นเกษตรกรผู้นำ

ระวีรำไพ สิริคุปต์ (2540) ศึกษา การเปิดรับสื่อของผู้อยู่อาศัยในเคหะชุมชนของการเคหะแห่งชาติ พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีการเปิดรับสื่อบุคคลจากสมาชิกในครอบครัวมากที่สุดและกลุ่มตัวอย่างที่มีประเภทของที่อยู่อาศัยต่างกัน มีส่วนร่วมในชุมชนสัมพันธ์ของการเคหะแห่งชาติแตกต่างกัน

อรทัย เวชภูมิ (2540) ศึกษา พฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารที่เอื้อต่อการพัฒนาของประชาชนในชุมชนแออัด เขตกรุงเทพมหานคร พบว่า สื่อมวลชนที่ประชาชนในชุมชนแออัดเปิดรับเป็นอันดับที่ 2 รองจากสื่อโทรทัศน์ คือ สื่อหนังสือพิมพ์

ช่อแก้ว ประสงค์สม (2542) ศึกษา การเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ทักษะคิดและการมีส่วนร่วมในโครงการโรงเรียนสีขาวของครูและอาจารย์ระดับมัธยมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีการเปิดรับสื่อวิทยุรองจากโทรทัศน์และหนังสือพิมพ์

พจมาลย์ ลีละยูวะ (2531) ศึกษาพฤติกรรมการรับข่าวสารของผู้อ่านหนังสือพิมพ์ข่าวเกษตร พบว่า แหล่งข่าวสารข้อมูลหลักทางเกษตรของผู้อ่าน ได้แก่ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร

นิลุบล ใจอ่อนนุ่ม (2543) ศึกษาการเปิดรับข่าวสารและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า ประชาชนเพศชายและเพศหญิงมีการเปิดรับข่าวสารทางการเมืองไม่แตกต่างกัน

เกรียงชัย เหลืองภัทรเชวง (2540) ศึกษา การเปิดรับข่าวสาร ความรู้และการมีส่วนร่วมในระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมของพนักงานในโรงงานกลุ่มบริษัทมินิแบ (ประเทศไทย) พบว่า พนักงานที่มีรายได้ต่างกันมีการเปิดรับข่าวสารเรื่องระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมไม่ต่างกัน

- งานวิจัยเกี่ยวกับการแสวงหาข่าวสาร

สมพจน์ สิงขโรทัย (2542) ศึกษาพฤติกรรมการแสวงหาข่าวสารและการนำไปใช้ประโยชน์ของกรรมการเคหะชุมชน การเคหะแห่งชาติ พบว่า อายุ การศึกษา รายได้ โอกาสเปิดรับสื่อและค่านิยมทันสมัย มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการแสวงหาข่าวสารของกรรมการเคหะชุมชนเพียงบางส่วน

กรรชรัตน์ หรั่งเพชร (2542) ศึกษาการแสวงหาข่าวสาร การใช้ประโยชน์และความพึงพอใจในข่าวสารเรื่องการแปรรูปของพนักงานองค์การโทรศัพท์แห่งประเทศไทย พบว่า มีการแสวงหาข่าวสารจากสื่อบุคคลมากกว่าสื่อเฉพาะกิจ แต่น้อยกว่าสื่อมวลชน โดยได้อ้างอิงแนวคิดของสวิตชมาภัยและระวีวรรณ ประกอบผล (2528) ว่า คนเราจะแสวงหาข่าวสารตามที่ต้องการได้อย่างไร เกิดขึ้นเนื่องจากในปัจจุบันมีข่าวสารที่เผยแพร่ออกสู่สาธารณชนมากมายในรูปแบบต่างๆ จนกลายเป็นเรื่องยุ่งยากต่อผู้รับสารในอันที่จะค้นหาข่าวสารให้ตรงกับความต้องการของตน

สุวรรณี ชมภูจันทร์ (2540) ศึกษาพฤติกรรมการแสวงหาข่าวสาร ความพึงพอใจในข่าวสารและสื่อที่มีผลต่อการตัดสินใจย้ายถิ่นของคนชนบทในชุมชนแออัดของกรุงเทพมหานคร พบว่า รายได้ไม่มีความสัมพันธ์กับการแสวงหาข่าวสารก่อนการย้ายถิ่น

วรรณพร เนตรอำนาจ (2529) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับการสื่อสารเพื่อการแสวงหาข่าวสารเกี่ยวกับงานในต่างประเทศ: ศึกษาเฉพาะคนงานที่จะเดินทางไปทำงานในกลุ่มประเทศตะวันออกกลาง พบว่า การศึกษาต่างกันมีการแสวงหาข่าวสารจากแหล่งข่าวสารต่างกัน อาชีพของคนงานที่ต่างกัน มีการแสวงหาข่าวสารแตกต่างกันด้วย

- งานวิจัยเกี่ยวกับการติดต่อสื่อสาร

ปัญญา สวัสดิ์เสรี (2539) พบว่า พฤติกรรมการติดต่อสื่อสารของประชาชนกับบุคคลต่างๆ มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชน กล่าวคือ หากประชาชนมีพฤติกรรมการติดต่อสื่อสารด้านการพัฒนาชุมชนกับบุคคลต่างๆ มาก ก็จะทำให้การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนมากขึ้นด้วย

เกศินี จุฑาวิจิตร (2538) ได้กล่าวไว้ว่า จากรายงานการวิจัยต่างๆ ที่ผ่านมา ก็มีข้อสรุปสอดคล้องกัน คือ รูปแบบการสื่อสารระหว่างบุคคลในลักษณะเห็นหน้าค่าตาหรือเผชิญหน้าเป็นการสื่อสารแบบสองทางที่มีบทบาทสำคัญต่อการโน้มน้าวและชักจูงใจเพราะเมื่อผู้รับสารเกิดความไม่เข้าใจหรือไม่แน่ใจก็สามารถที่จะซักถามหรือขอคำยืนยันจากแหล่งสารได้อย่างทันที

- งานวิจัยเกี่ยวกับความตระหนัก

เอกสุธี พุฒมนตรี (2538) ศึกษาศักยภาพขององค์กรชุมชนในการดำเนินงานเรื่องโรคเอดส์ในชุมชน พบว่า องค์กรชุมชนบ้านแม่สาบน้อย เป็นองค์กรชุมชนที่มีศักยภาพในการดำเนินงานเรื่องโรคเอดส์ในชุมชน เนื่องจากมีองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้เกิดความพร้อมในด้านเวลาและจิตใจ คือ เป็นองค์กรชุมชนที่มีผู้นำที่เข้มแข็ง เสียสละ สนใจปัญหาและต้องการแก้ปัญหาชุมชน รวมทั้งเป็นองค์กรชุมชนที่มีอำนาจเครือข่ายในชุมชน การได้รับข้อมูลข่าวสารมากกว่า มีประสบการณ์ในการศึกษาและการพัฒนาในชุมชนดีพอควรและมีระบบเครือข่ายความสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลและองค์กรทั้งในและนอกชุมชน

สุวารีย์ วงศ์วัฒนา (2535) ศึกษาพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารกับความรู้ ความตระหนัก และการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชนชาวแพ จังหวัดพิษณุโลก พบว่า ความตระหนักในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ลดาวลัย พอใจ (2536) ศึกษาการเปิดรับข่าวสาร ความรู้ ความตระหนักการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของประชาชนในเขตอำเภอพิบูล จ.นครศรีธรรมราช พบว่า ความตระหนักในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของประชาชน มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของประชาชนในเขตอำเภอพิบูลในระดับต่ำ

จารุณี บุญนิพัทธ์ (2538) ศึกษาการเปิดรับข่าวสารกับความตระหนัก ทักษะคิดและการมีส่วนร่วมเรื่องสิ่งแวดล้อมของพนักงานโรงงานอุตสาหกรรม เขตอำเภอบางบ่อ จ.สมุทรปราการ พบว่า พฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารเรื่องสิ่งแวดล้อมจากสื่อวิทยุ หนังสือพิมพ์และสื่อบุคคล คือ บุคคลในครอบครัว เพื่อนบ้าน เพื่อนฝูง/เพื่อนร่วมงาน และเจ้าหน้าที่ในที่ทำงาน มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการรักษาสิ่งแวดล้อม

ชลดา ทองสุกนอก (2540) ศึกษาการเปิดรับสื่อ ความรู้ ทักษะคิด ความตระหนักและการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พลังงานของเจ้าของอาคารและโรงงานควบคุม พบว่า ความตระหนักต่อการอนุรักษ์พลังงานมีความสัมพันธ์ในเชิงบวกกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พลังงาน และพบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีอายุต่างกันมีความตระหนักต่อการอนุรักษ์พลังงานแตกต่างกัน

อังคณา มั่งมีทรัพย์ (2534) ศึกษา ประสิทธิภาพของการเผยแพร่ข่าวสารการคุ้มครองผู้บริโภคของกระทรวงสาธารณสุขในเรื่องอาหาร 3 ประเภท คือ อาหารห้ามใส่สี น้ำปลาและน้ำส้มสายชู ที่มีต่อความรู้และความตระหนักของประชาชนในเขตจังหวัดนครปฐม พบว่า ตัวแปรเพศ อายุ การศึกษา อาชีพ รายได้ไม่มีความสัมพันธ์กับความรู้และความตระหนัก

วารภรณ์ พงษ์ไพบูลย์ (2541) ศึกษา การเปิดรับข่าวสารโครงการณรงค์ให้นิยมไทย ความตระหนักถึงการร่วมกันแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจและพฤติกรรมการซื้อสินค้าของผู้บริโภคในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า ผู้บริโภคที่มีลักษณะทางประชากรแตกต่างกัน ได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา อาชีพและรายได้แตกต่างกัน มีความตระหนักถึงการร่วมกันแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจไม่แตกต่างกัน

- งานวิจัยเกี่ยวกับผู้นำ

มนูเนตร โกมลทัต (2524) เปรียบเทียบคุณสมบัติของผู้นำโดยธรรมชาติจากการสรรหาของตำรวจตระเวนชายแดนกับประชาชนในหมู่บ้านที่เป็นเขตแทรกซึมของคอมมิวนิสต์ กิ่งอำเภอเสนางคณิคม จ.อุบลราชธานี พบว่า ผู้นำโดยธรรมชาติเข้าถึงสื่อมวลชนมากกว่าผู้ตามความคิด, เข้ามามีส่วนร่วมในสังคมมากกว่าผู้ตามความคิดและมีการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมมากกว่าผู้ตามความคิด

อริณัฐ์ พรหมศิริ (2527) ศึกษาคุณลักษณะของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมงานนวัตกรรม ได้จัดลำดับความสำคัญของคุณลักษณะของผู้จัดการศูนย์วิชาการเคลื่อนที่ตามความคิดเห็นของผู้บังคับบัญชา เพื่อนร่วมงานและผู้จัดการศูนย์วิชาการเคลื่อนที่ เรียงลำดับได้ดังนี้คือ

- 1) การทำงานเพื่อประโยชน์หรือความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย
- 2) ความพยายามที่จะทำงานให้สำเร็จ
- 3) ความสามารถในการทำให้กลุ่มเป้าหมายเรียนรู้และรู้จักนวัตกรรมด้วยตนเอง
- 4) ความสามารถในการแสวงหาและใช้ผู้นำความคิด
- 5) ความน่าเชื่อถือของเจ้าหน้าที่ส่งเสริม
- 6) การทำให้เข้าได้ระหว่างความต้องการของกลุ่มเป้าหมายกับนวัตกรรม
- 7) ความสามารถในการเข้าใจบุคคลในกลุ่มเป้าหมาย
- 8) ลักษณะที่คล้ายคลึงกันระหว่างเจ้าหน้าที่ส่งเสริมกับกลุ่มเป้าหมาย

กฤตยา สุขสมสมาน (2533) ศึกษาลักษณะของเจ้าหน้าที่พัฒนาที่ดินที่เกษตรกรพึงประสงค์ในการเผยแพร่ข่าวสารและความรู้ พบว่า เกษตรกรต้องการให้เจ้าหน้าที่พัฒนาที่ดินมีลักษณะ 10 ลำดับ คือ การมีความรู้ด้านการพัฒนาที่ดิน การเข้ากับเกษตรกร ได้ ความยุติธรรม ความชำนาญในการทำงาน การรู้วิธีแนะนำเรื่องการพัฒนาที่ดินได้เหมาะสมกับพื้นที่ การมีประสบการณ์ในการทำงาน การทำงานด้วยความตั้งใจ การเข้าใจความต้องการของเกษตรกร การทำงานด้วยความเต็มใจ ความกระตือรือร้นในการทำงานและความร่าเริงเป็นลำดับสุดท้าย

ชัยฤกษ์ ไตลังคะ (2525) ศึกษาบทบาทของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรต่อการยอมรับ นวัตกรรมในการทำนาดำของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง มีผลต่อการยอมรับนวัตกรรมการทำนาดำ

คมสัน หุตะแพทย์ (2535) ในงานวิจัยเพื่อปรับปรุงพฤติกรรมการกินของชาวบ้านอีสาน พบว่า จากประสบการณ์ดำเนินงานพัฒนาในชนบทนั้น การริเริ่มและความก้าวหน้าในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนมักจะขึ้นอยู่กับผู้นำชุมชนเป็นสำคัญ บรรดาผู้นำจะเป็นผู้ที่สามารถผลักดันกิจกรรมต่างๆ ให้ดำเนินไปอย่างได้ผลและสามารถกระตุ้นการมีส่วนร่วมของชาวบ้านหรือกลุ่มเป้าหมายให้เข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาได้อย่างต่อเนื่อง และกล่าวถึงการให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการคิดริเริ่มและดำเนินกิจกรรมโดยค้นหากลุ่มผู้นำหรือที่โครงการเรียกว่า “กลุ่มที่ปรึกษา” มาเป็นแกนนำร่วมรับผิดชอบวางแผน ผลักดันกิจกรรมกระตุ้นการมีส่วนร่วมของกลุ่มเป้าหมาย ตลอดจนเป็นสื่อบุคคลอีกทางหนึ่ง

- งานวิจัยเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน

เวทีณี สตะเวทิน (2542) ศึกษาการสื่อสารในการจัดการประชามบางลำพู พบว่า ปัจจัยที่เกื้อหนุนต่อการก่อตัวของประชามบางลำพู ประกอบด้วย 5 ปัจจัย คือ แนวคิดของบุคคลในการ

เข้าร่วม ความผูกพันกับชุมชนของคนดั้งเดิมในพื้นที่ ลักษณะของแกนนำริเริ่มในการก่อตัว ลักษณะเครือข่ายการสื่อสารในการก่อตัว และการกระตุ้นจากบุคคลภายนอก

นอกจากนี้ เวทีนี้ ได้สรุปปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประชาชนในการเข้ามามีส่วนร่วมในการรวมกลุ่มสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ปัจจัย คือ

1. ปัจจัยภายในตัวบุคคล ซึ่งเกิดจากความต้องการ ความคาดหวัง ความรู้สึกร่วมประสงค์ในสิ่งต่างๆ
2. ปัจจัยภายนอกตัวบุคคลซึ่งเกิดจากแรงผลักดันจากบุคคลอื่นหรือภาวะคับขัน

สุเมธ ทรายแก้ว (2536) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติศึกษาเฉพาะกรณี โครงการการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ จ.อุตรธานี พบว่า มีตัวแปรในสองกลุ่มปัจจัย ที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ กลุ่มปัจจัยแรก คือ การได้รับการสนับสนุนจากภายนอก ตัวแปรที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม ได้แก่ การได้รับการพัฒนาความคิด กลุ่มปัจจัยที่สอง คือ สถานการณ์ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตัวแปรที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม ได้แก่ การเผชิญปัญหาหรือความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ และปัจจัยแวดล้อมและความสะดวกในการดำเนินโครงการ

นพกาญจน์ เมตตานนท์ (2541) ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการวางแผนพัฒนาชุมชน ผลการศึกษาชุมชนคลองเสาหิน พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการวางแผนพัฒนาชุมชน ได้แก่ บทบาทของคณะกรรมการชุมชนในการแสวงหาความคิดเห็นจากประชาชน การตัดสินใจเข้าร่วมกิจกรรมชุมชนก่อนมีโครงการ Thai-UNCAP และระดับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชนก่อนมีโครงการ Thai-UNCAP โดยระดับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชนเป็นผลมาจากตำแหน่งในชุมชน การตัดสินใจเข้าร่วมกิจกรรม บทบาทของคณะกรรมการชุมชนในการแสวงหาความคิดเห็นจากประชาชนและเพศ ส่วนผลการศึกษาชุมชนหลังป้อมน้ำมันเอสโซ่ พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการวางแผนพัฒนาชุมชน ได้แก่ อาชีพ สภาพการถือครองที่อยู่อาศัย บทบาทของคณะกรรมการชุมชนในการชักชวนประชาชนเข้าร่วมกิจกรรม และบทบาทของคณะกรรมการชุมชนต่อการเข้าร่วมกิจกรรมของประชาชน

สุจินต์ ดาววีระกุล (2527) ศึกษาเรื่อง “ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการพัฒนาหมู่บ้าน ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านชนะเลิศการประกวดหมู่บ้านดีเด่นระดับจังหวัดของจังหวัดนครสวรรค์ ประจำปี พ.ศ.2527” ผลการศึกษา พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม

ปัจจัยทางด้านบุคคล ได้แก่ ตำแหน่งทางสังคมในหมู่บ้าน การรู้สึกว่าคุณเองมีความสำคัญต่อหมู่บ้านและการมีความกระตือรือร้นที่จะเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาหมู่บ้าน มีผลต่อระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการพัฒนาหมู่บ้าน ส่วนอายุและเพศ ไม่มีผลต่อระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการพัฒนาหมู่บ้าน ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ อาชีพ รายได้และการเป็นเจ้าของที่ดินทำกิน ไม่มีผลต่อระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการพัฒนาหมู่บ้าน และปัจจัยทางด้านสังคม ได้แก่ ความต้องการเกียรติ และการได้รับการชักชวนจากกรรมการหมู่บ้าน เพื่อนบ้าน นายอำเภอและพัฒนากรอำเภอ มีผลต่อระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการพัฒนาหมู่บ้าน ส่วนความคาดหวังต่อรางวัลการประกวดหมู่บ้านและความต้องการมีความสัมพันธ์อันดีกับเพื่อนบ้าน ไม่มีผลต่อระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการพัฒนาหมู่บ้าน

รัชดาภรณ์ ชาญชาคริตพงศ์ (2543) ศึกษาการสื่อสารกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า การเปิดรับข่าวสารการพัฒนาชุมชนมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชน, ศักยภาพของประชาชนมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชนและศักยภาพของนักพัฒนาชุมชนในการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนตามทัศนะของประชาชนมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของประชาชน

พิมลพรรณ สุทธิวงศ์ (2537) ศึกษาการรับทราบข่าวสารจากสื่อมวลชนกับการรับทราบข่าวสารการณรงค์จากสื่อมวลชน จิตสำนึกการมีส่วนร่วมในการใช้น้ำอย่างประหยัดของประชาชนในกรุงเทพมหานคร พบว่า จิตสำนึกและการมีส่วนร่วมในการใช้น้ำอย่างประหยัดมีความสัมพันธ์กันในเชิงบวก

สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา (2542) ระบบการสื่อสารมีความสำคัญต่อกระบวนการมีส่วนร่วมและการสร้างกระบวนการเรียนรู้เป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นช่องทางที่ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร เกิดความเข้าใจและเรียนรู้กลุ่มคนอื่นๆ ที่อยู่ร่วมกันในสังคมเดียวกัน ทั้งยังเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดความตระหนักในสถานการณ์และเห็นความจำเป็นในการเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อสร้างสรรค์สังคมร่วมกัน

อุทัยวรรณ โกศลวัฒน์ (2539) ศึกษาพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารกับการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาหนี้เสียในโครงการบำบัดหนี้เสียของผู้บริหารธุรกิจและเจ้าของสถานประกอบการ พบว่า พฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารเรื่องการแก้ไขปัญหาหนี้เสียจากสื่อมวลชนมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาหนี้เสียในโครงการบำบัดหนี้เสียในระดับปานกลาง

ฐิตธนา แสงอร่าม (2542) ศึกษาการเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับ “โครงการน้ำประปาดื่มได้” และพฤติกรรมการบริโภคน้ำดื่มของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า การเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับ “โครงการน้ำประปาดื่มได้” จากสื่อมวลชนมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับพฤติกรรมการบริโภคน้ำดื่ม

สนิ นัยวินิจ (2538) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอันเกี่ยวเนื่องกับธุรกิจแพท่องเที่ยว พบว่า พฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจากสื่อมวลชน สื่อบุคคลและสื่อเฉพาะกิจ ทั้งหมดมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอันเกี่ยวเนื่องกับธุรกิจแพท่องเที่ยว

ศศิวิมล ตามไทย (2542) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเปิดรับข่าวสารกับพฤติกรรมการบริโภคข่าวกล้องของประชาชนในกรุงเทพมหานคร พบว่า การเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับช่างกล้องมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการบริโภคข่าวกล้อง

พีระนันท์ บุรณะโสภณ (2537) ศึกษาพฤติกรรมการเปิดรับสารกับการมีส่วนร่วมในการใช้ผลิตภัณฑ์อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า พฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับการใช้ผลิตภัณฑ์เพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจากสื่อมวลชน สื่อบุคคลและสื่อเฉพาะกิจ มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการมีส่วนร่วมในการใช้ผลิตภัณฑ์เพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และด้านลักษณะประชากรของประชาชนที่ประกอบอาชีพต่างกันเปิดรับข่าวสารไม่ต่างกัน

ดวงหทัย วงษ์ราช (2542) พบว่า การเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริจากสื่อมวลชน สื่อบุคคลและสื่อเฉพาะกิจมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการเข้าร่วมในโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ

กรมการพัฒนาชุมชน (2519) รายงานการวิจัยโครงการสารภี ต.ข้าวม่วง อ.สารภี จ.เชียงใหม่ พบว่า สมาชิกกลุ่มที่ชายเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการมากกว่าสมาชิกกลุ่มที่เป็นหญิง บุคคลเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มในโครงการสารภี เป็นประชากรกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุสูง มีแนวโน้มเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการมากกว่ากลุ่มประชากรที่อายุน้อย

สกนธ์ จันทักษ์ (2528) ศึกษาปัจจัยบางประการที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดตั้งศูนย์เยาวชนตำบล จังหวัดตรัง พบว่าการเป็นผู้นำท้องถิ่นมีความเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดตั้งศูนย์เยาวชนตำบล

กล่าวโดยสรุป การศึกษาเรื่อง “ศักยภาพกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการแก้ไขปัญหาการกัดเซาะชายฝั่ง ตั้งแต่ปากแม่น้ำเพชรบุรี จ.เพชรบุรี ถึงปากแม่น้ำปราณบุรี จ.ประจวบคีรีขันธ์” มีกรอบแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเด็น ดังนี้

1. การศึกษาศักยภาพของประชาชนในการแก้ไขปัญหาชุมชน ประกอบด้วยแนวคิด คือ
 - แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ทางสังคม
 - แนวคิดเกี่ยวกับศักยภาพชุมชน
 - แนวคิดเกี่ยวกับการติดต่อสื่อสาร
 - แนวคิดเกี่ยวกับการเปิดรับสาร
 - แนวคิดเกี่ยวกับประสิทธิภาพของสื่อมวลชน สื่อบุคคลและสื่อเฉพาะกิจ
 - แนวคิดเกี่ยวกับการแสวงหาข่าวสาร
 - แนวคิดเกี่ยวกับความตระหนัก
2. แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำความคิด
3. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน
4. แนวคิดเกี่ยวกับการกัดเซาะชายฝั่ง
5. แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะประชากร
6. และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง